ROMAN KLIMKO

ZELENÁ EKONOMIKA A ZELENÉ PRACOVNÉ MIESTA PRE UDRŽATEĽNÚ BUDÚCNOSŤ

VYDAVATEĽSTVO EKONÓM
2023

EKONOMICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE
Národohospodárska fakulta

Roman Klimko

ZELENÁ EKONOMIKA A ZELENÉ PRACOVNÉ MIESTA PRE UDRŽATEĽNÚ BUDÚCNOSŤ

Vydavateľstvo EKONÓM
2023

Autor:

Ing. Roman Klimko, PhD.

Recenzenti:

1. prof. Ing. Eva Rievajová, PhD.

2. Mgr. Dominika Lorencová

3. Mgr. Vladimír Barák, Ph.D., MBA

Jazykový redaktor:

prom. fil. Igor Ďatko

Za odbornú stránku textu, korektúru a konečnú verziu publikácie zodpovedá autor.

Schválené pedagogickou a edičnou komisiou Ekonomickej univerzity v Bratislave v edičnom programe na rok 2023 ako vedecká monografia.

Vedecká monografia je výsledkom riešenia výskumného projektu VEGA 1/0037/20 „Nové výzvy a riešenia pre rast zamestnanosti v meniacich sa sociálno-ekonomických podmienkach“.

ISBN 978-80-225-5093-2

OBSAH

ÚVOD 5
1 ZELENÁ EKONOMIKA 7
1.1 Vymedzenie zelenej ekonomiky 7
1.2 Zelená ekonomika, udržateľný rozvoj a udržateľnosť 18
2 ZELENÉ PRACOVNÉ MIESTA V ZELENEJ EKONOMIKE 27
2.1 Vymedzenie zelených pracovných miest 28
2.2 Zelené pracovné miesta a zamestnanosť 38
3 ZELENÁ EKONOMIKA AKO EKONOMIKA BUDÚCNOSTI 46
3.1 Význam zelených politík pre udržateľnú budúcnosť 46
3.2 Význam Európskej zelenej dohody a spravodlivej transformácie pre udržateľnú budúcnosť 58
ZÁVER 66
LITERATÚRA 68

ÚVOD

Európska komisia predstavila Európsku zelenú dohodu dňa 11. decembra 2019 ako jednu zo šiestich politických priorít na obdobie rokov 2019 – 2024. Európska zelená dohoda má prispieť k tomu, aby bola Európa do roku 2050 prvým klimaticky neutrálnym kontinentom. A zároveň sa posilní ekonomika, zlepšia sa zdravie i kvalita života ľudí. Avšak existujú aj kritické pohľady na Európsku zelenú dohodu. V súvislosti s prechodom na zelenú ekonomiku vyvoláva najväčšie otázky sociálna oblasť v tom zmysle, aby jednotlivé kroky v rámci realizovaných politík smerovali k zabezpečeniu spravodlivej transformácie pre všetkých jednotlivcov a pre všetky regióny. Práve zelená ekonomika je kľúčom k dosiahnutiu stanovených cieľov, pretože daný koncept je založený na rešpektovaní limitov našej planéty a na dôležitosti využívania prírodných zdrojov rozumne a spravodlivo. Sociálny pilier má v rámci zelenej ekonomiky rovnakú dôležitosť ako environmentálny a ekonomický pilier.

Keďže je pojem zelená ekonomika relatívne mladým pojmom, aj v odborných kruhoch sa stretávame s určitými výzvami z hľadiska terminológie. Práve publikácia *Zelená ekonomika a zelené pracovné miesta pre udržateľnú budúcnosť* má ambíciu prispieť k špecifikácii kľúčových pojmov súvisiacich s terminologickým aparátom týkajúcim sa problematiky zelenej ekonomiky a zelených pracovných miest. Dôraz je na to kladený z toho dôvodu, že nejednoznačnosť niektorých pojmov vedie k ich zamieňaniu a interpretácii, ktorá nie je optimálna. Príkladom sú termíny zelená ekonomika, zelený rast či udržateľný rozvoj, medzi ktorými sa aj v odbornej praxi v mnohých prípadoch stierajú rozdiely a ktoré sa považujú za synonymá. Taktiež sa je možné stretnúť s vágnymi definíciami pojmu zelené pracovné miesto. Uvedené nejasnosti môžu prispievať k oslabovaniu podpory zelenej ekonomiky, oslabovaniu súčasnej kľúčovej priority Európskej únie – Európskej zelenej dohody a môžu tlmiť progres smerom k dosiahnutiu klimatickej neutrality do roku 2050.

Publikácia systematizuje poznatky výskumu v oblastiach zelenej ekonomiky a zelených pracovných miest. Identifikuje a charakterizuje fundamentálne prvky vo vzťahu medzi zelenou ekonomikou, udržateľným rozvojom a udržateľnosťou. V teoretickej rovine rozoberá problematiku identifikácie zelených pracovných miest a snaží sa vyskúmať efekty zavádzania zelených politík na zamestnanosť.

Vedecká monografia prezentuje najnovšie výsledky cieľavedomej a dlhoročnej vedeckej práce autora. Publikácia je výsledkom riešenia výskumného projektu VEGA 1/0037/20 „Nové výzvy a riešenia pre rast zamestnanosti v meniacich sa sociálno-ekonomických podmienkach“ (2020 – 2023) a zároveň využíva výsledky výskumu viacerých projektov, konkrétne

projektu VEGA 1/0001/16 „Súčasnosť a perspektívy zmien zamestnanosti a súvisiacich procesov v kontexte napĺňania cieľov Európskej stratégie zamestnanosti“ (2016 – 2019), projektu Horizon 2020 No. 692413 „The Environmental Diplomacy and Geopolitics“ (2016 – 2019), projektu IGP I-15-106-00 „Možnosti zvyšovania zamestnanosti prostredníctvom vybraných odvetví“ (2015) a projektu IGP I-14-105-00 „Zvyšovanie zamestnanosti v kontexte stratégie Európa 2020“ (2014).

Veľká vďaka patrí recenzentom a kolegom, ktorých expertná spätná väzba prispela k skvalitneniu publikácie.

1 ZELENÁ EKONOMIKA

1.1 Vymedzenie zelenej ekonomiky

V prvom rade je potrebné zdôrazniť, že neexistuje jedna medzinárodne akceptovaná definícia zelenej ekonomiky. Rozličné svetovo uznávané inštitúcie a organizácie majú svoje vlastné definície. To je do značnej miery prekvapujúce, pretože konceptu zelenej ekonomiky sa v ostatných rokoch venuje zvýšená pozornosť.

V rámci odbornej literatúry sa s pojmom zelená ekonomika stretávame prvýkrát v roku 1989 v publikácii environmentálnych ekonómov s názvom *Blueprint for a Green Economy* (Pearce et al., 1989). Autori publikácie uviedli, že spočiatku ich cieľom nebolo vydať knihu, ale pripraviť správu pre Ministerstvo životného prostredia Veľkej Británie, ktorá by asistovala pri formulovaní politického ohlasu na správu Svetovej komisie pre životné prostredie a rozvoj z roku 1987 (Brundtlandovej komisia, ktorej sa bližšie venuje časť 1.2). Publikácia *Blueprint for a Green Economy* úspešne zaradila ekonomiku udržateľného rozvoja do politickej agendy. Dvaja z troch pôvodných autorov Barbier a Markandya (2013) konštatovali, že publikácia *Blueprint for a Green Economy* po prvý raz prezentovala praktické nástroje politík na ozeleňovanie moderných ekonomík a zároveň ich nasmerovanie na cestu udržateľného rozvoja. Nosnou témou publikácie bolo zdôrazňovanie potreby urgentného progresu v kľúčových oblastiach politík s konečným cieľom udržateľných ekonomík. Téma publikácie sa stretla so širokým záujmom zo strany tvorcov politík, ekonómov, médií, verejnosti a ďalších zainteresovaných strán. Je dôležité zdôrazniť, že pojem zelená ekonomika sa v publikácii, okrem samotného názvu, *Blueprint for a Green Economy* nenachádza a nie je v nej ani nijako definovaný. To môže naznačovať, že autori ho vnímali ako synonymum termínu udržateľný rozvoj, čomu sa bližšie venuje časť 1.2. Publikácia *Blueprint for a Green Economy* bola publikovaná v období, pre ktoré bolo charakteristické znepokojenie z nedávnych environmentálnych a ľudských katastrof vo svete, konkrétne Bhopálskej katastrofy z decembra 1984 a Černobyľskej katastrofy z apríla 1986. Ekonomický rast spôsoboval aj v predchádzajúcom období zjavné problémy. Cato (2009) zdôrazňuje, že akademici ich neignorovali a postupne ich začleňovali do svojich disciplín. To viedlo aj k rozvoju environmentálnej ekonómie. Konvenčná ekonómia považuje environmentálne vplyvy za externalitu a hlbšie sa nimi nezaoberá. Snahou environmentálnych ekonómov bolo zahrnúť aj negatívne externality. Ich prístup je primárne vedecký, založený na meraní, kde sa opierajú o tieňové ceny. Zelení ekonómovia považujú za dôležité akceptovať, že niektoré aspekty života majú svoju sociálnu či duchovnú hodnotu, ktorú nie je možné merať. Cato (2009) tiež konštatuje, že hoci environmentálna ekonómia

významne prispela k tomu, že sa zvýraznil sociálny a environmentálny vplyv ekonomických aktivít, naďalej uplatňuje hierarchický prístup k riešeniu problémov, a teda je v rozpore s princípmi zelenej ekonomiky. Práve publikácia *Blueprint for a Green Economy* je publikáciou environmentálnych ekonómov a využíva numerický prístup, navrhuje oceňovanie a účtovné metódy. Z filozofického pohľadu sa dá vysvetliť rozdiel medzi pohľadmi zelených ekonómov a environmentálnych ekonómov aj tým, že environmentálni ekonómovia sa zameriavajú na diskusie o životnom prostredí. Zelení ekonómovia v diskusiách inklinujú k planéte Zem. Ekologická ekonómia sa zasa pokúša preklenúť medzeru medzi dvomi separátnymi disciplínami ekológie a ekonomiky. Je pevne zakorenená v ekológii, ktorá je základom aj pre zelenú ekonomiku. Stále však kladie značný dôraz na meranie i oceňovanie a ako vedecká disciplína čerpá z konceptov hlavného prúdu ekonómie.

Zelení ekonómovia rozvíjajú koncept zelenej ekonomiky už niekoľko desiatok rokov. Koncept je založený na rešpektovaní limitov našej planéty a na dôležitosti využívania prírodných zdrojov rozumne a spravodlivo. Avšak na úrovni najvyššej politiky získala zelená ekonomika významný vplyv až v období po finančnej kríze z rokov 2008 – 2009. S pojmom zelená ekonomika sa začíname častejšie stretávať od roku 2008, odkedy sa pravidelne objavuje v diskusiách na najvyšších úrovniach. Zelená ekonomika začala byť vnímaná ako východisko a zároveň politická reakcia na viaceré globálne krízy. Aj v rámci Organizácie Spojených národov (OSN) sa v súvislosti s finančnou krízou a obavami z globálnej recesie presadzovala myšlienka zelených balíčkov na podporu ekonomík (UNEP, 2012a). Tiež boli identifikované konkrétne oblasti pre veľké verejné investície s cieľom naštartovania zelenej ekonomiky. Následne dochádzalo k postupnej implementácii zelených stimulačných balíčkov vládami po celom svete. Avšak prijímanie stimulačných balíčkov nebolo koordinované a jednotlivé vlády postupovali samostatne. Fiorino (2018) uvádza tri dôvody, prečo si zelená ekonomika v ostatných rokoch získala významné postavenie na medzinárodnej scéne. Prvým dôvodom sú samotná finančná kríza z rokov 2008 – 2009 a následná recesia. Finančná kríza bola a stále je vnímaná ako najväčšia hospodárska kríza od 30. rokov 20. storočia. Recesia bola veľkou výzvou pre obnovenie dôvery na finančných trhoch a oživenie rastu. Zároveň sa naskytla príležitosť na nasmerovanie stimulačných fondov a investícií do zelených ekonomických sektorov. Druhým dôvodom sú klimatické zmeny. Téma klimatických zmien sa v priebehu rokov vyprofilovala z periférie záujmu vedcov a politikov na ústrednú tému v rámci svetovej politiky. V období finančnej krízy už existovalo mnoho dôkazov o existencii klimatických zmien a nutnosti reagovať na ne. Lokálne a regionálne hrozby pre ekosystémy boli zjavné už desiatky rokov, skutočný obrat v politike na medzinárodnej scéne priniesli až dôkazy o efektoch

klimatických zmien na úroveň hladiny morí a oceánov, vodné zdroje, produkciu potravín, zdravie a podobne. Tretím dôvodom rozvoja konceptu zelenej ekonomiky bola frustrácia s progresom udržateľného rozvoja, a to z dôvodu, že aj napriek náznakom postupného pokroku sa svet od vydania správy Brundtlandovej komisie (bližšie v časti 1.2) v roku 1987 zásadne nezmenil. Aj keď bol koncept udržateľného rozvoja v niektorých prípadoch aplikovaný, spravidla išlo výlučne o lokálnu úroveň. Dryzek (2013) argumentuje, že koncept udržateľného rozvoja je do určitej miery podobný konceptu ekologickej modernizácie. Ekologická modernizácia má však výraznejšie zameranie na konkrétne kroky, ktoré je nutné v rámci kapitalistickej politickej ekonómie modifikovať. Podobne aj koncept zelenej ekonomiky je uchopiteľnejší, konkrétnejší a dokáže sa vyrovnať s kompromismi medzi ekonómiou a ekológiou.

Rôzne svetové organizácie postupne vypracovali súbory princípov pre zelenú ekonomiku. Všeobecne prijímané princípy boli preskúmané aj OSN a následne zhrnuté v publikácii *A Guidebook to the Green Economy* (UNDESA, 2012). Charakterizujú zelenú ekonomiku ako ekonomiku, ktorá:

- je prostriedkom na dosiahnutie udržateľného rozvoja,
- vytvára zelené pracovné miesta,
- zabezpečuje zníženie chudoby,
- je zdrojovo a energeticky efektívna,
- rešpektuje ekologické limity a vzácnosť zdrojov,
- chráni ekosystémy a biodiverzitu,
- meria pokrok nad rámec hrubého domáceho produktu,
- sa vyznačuje spravodlivosťou medzi generáciami,
- dbá na spravodlivosť v rámci krajín a medzi krajinami,
- zaisťuje blahobyt a sociálnu ochranu,
- využíva integrované rozhodovanie,
- je inkluzívna, demokratická a participatívna.

Neexistujú však jednotné a medzinárodne uznávané princípy zelenej ekonomiky, a to aj napriek rastúcemu medzinárodnému záujmu o zelenú ekonomiku.

Aj v rámci zelenej ekonomiky sa môžeme stretnúť s rôznym vnímaním konceptu. Ferguson (2014) dospel k záveru, že existujú názorové rozdiely a vnútorné napätie v rámci konceptu zelenej ekonomiky. Z hľadiska typológie vymedzuje a) slabý, b) transformačný a c) silný typ zelenej ekonomiky. Na jeho výskum a typológiu nadviazali Georgeson et al. (2017), ktorí analyzovali kľúčové

správy medzinárodných organizácií a dôležité koncepty zelenej ekonomiky. Zistili, že:

a) silný typ zelenej ekonomiky existuje výlučne v rámci akademickej a vedeckej literatúry,

b) väčšina konceptov spadá pod slabý a transformačný typ zelenej ekonomiky.

Tabuľka 1 obsahuje prehľad kľúčových definícií zameraných na koncept zelenej ekonomiky. Okrem prístupov venujúcich sa konceptu zelenej ekonomiky sú v nej zastúpené aj definície orientujúce sa na zelený rast. Ak uznáme, že realitou nielen dneška, zajtrajška, ale aj strednodobého a dlhodobého časového horizontu má byť zelená ekonomika, ktorá je realizovateľná v praxi, vychádzame zo slabého a transformačného typu zelenej ekonomiky. V tom prípade môžeme zelený rast a zelenú ekonomiku považovať za synonymá. Vychádzajúc z dostupných publikácií medzinárodných organizácií, inštitúcií a ďalších autorov nie je v ich rámci možné identifikovať zásadný rozdiel vo vnímaní pojmov zelená ekonomika a zelený rast. Totiž princípy uvedené v publikáciách o zelenom raste korešpondujú s princípmi, ktoré obsahujú publikácie o zelenej ekonomike. Fiorino (2018) konštatuje, že v rámci hlavného názorového prúdu, ktorý reprezentujú renomované medzinárodné inštitúcie, sú rozdiely medzi zelenou ekonomikou a zeleným rastom malé. Avšak prikláňa sa k termínu zelený rast a konštatuje, že koncepty zelenej ekonomiky i zeleného rastu podporujú rast, ktorý je nevyhnutný a bude stále prítomný, a preto je vhodné, aby to bolo už z názvu konceptu zrejmé. Zástancovia silného typu zelenej ekonomiky, napríklad Cato (2009) a Douthwaite (1999), konštatujú, že v rámci globalizovaného kapitalizmu je rast jednoducho kľúčový a používanie iných výrazov než rast by bolo len zahmlievaním skutočnosti. Cato (2009) uznáva, že v rámci prechodu na zelenú ekonomiku sa nie je možné vyhnúť zvyšovaniu ekonomickej aktivity, predovšetkým v chudobnejších častiach sveta, na dosiahnutie akceptovateľnej životnej úrovne, a je potrebné postupne obmedzovať tie typy aktivít, ktoré sú založené na využívaní fosílnych palív.

Douthwaite (1999) zostavil zoznam kritérií pre zelený rast a uvádza, že zelený rast je akceptovateľný, ak môže byť dosiahnutý bez:

a) zníženia počtu zamestnaných ľudí,

b) zvýšenia množstva využívanej energie a nerastných surovín,

c) rozsiahlejšieho využívania dopravy,

d) používania technológií, vďaka ktorým je práca menej zaujímavá a menej napĺňajúca,

e) zvýšenia množstva odpadu, ktorý končí na skládkach alebo v životnom prostredí,

f) vytláčania menších firiem z podnikania alebo poškodzovania lokálnych ekonomík,

g) nákupu tovarov a služieb z krajín, kde sú ceny dotované z dôvodu výrazne horších environmentálnych, sociálnych alebo pracovných podmienok ako v krajinách, ktoré sú nimi zásobované,

h) zníženia udržateľnosti výrobných a dodávateľských systémov,

i) posunutia príjmového rozdelenia smerom k lepšie situovaným.

Zástancovia silného prúdu zelenej ekonomiky sa snažia o vyváženú ekonomiku ako odpoveď na kontinuálny rast, ktorý len minimálne zohľadňuje environmentálny a sociálny pilier zelenej ekonomiky. Totiž rast, ktorý zvyšuje celkové náklady na ľudský blahobyt rýchlejšie, ako sú zvyšované pôžitky z neho, nemôže byť udržateľný. Čiže cieľom by mala byť stabilná ekonomika nepresahujúca schopnosť planéty regenerovať sa.

Jednou z možností jednoduchého a jasného popísania konceptu zelenej ekonomiky je definícia z publikácie *Green Economics* v tabuľke 1. Cato (2009) vymedzuje zelenú ekonomiku ako ekonomiku pre ľudí a planétu a konštatuje, že zelení ekonómovia zo silného prúdu často používajú práve túto definíciu. Je to najmä z toho dôvodu, že sa snažia čo najjednoduchšie a najzrozumiteľnejšie opísať odlišný prístup k súčasnej organizácii svetovej ekonomiky. Zelená ekonomika by sa mala zaoberať skôr ľuďmi a ich obavami a problémami než teóriami a matematicko-štatistickými metódami a modelmi. Za kľúčový by mal byť v rámci zelenej ekonomiky považovaný holistický prístup, ktorý je nutné aplikovať s cieľom videnia celkového obrazu reality pri prijímaní ekonomických rozhodnutí. Práve absencia holistického myslenia je zreteľná pri tvorbe a realizácii súčasných politík. Konkrétnym príkladom je oblasť zdravia. Napríklad znečistenie životného prostredia spôsobuje zhoršenie zdravotného stavu. Na liečbu zhoršeného zdravotného stavu sa používajú lieky, ktorých výroba spôsobuje ďalšie znečistenie. Z perspektívy zelenej ekonomiky je v uvedenom prípade nutné sa prioritne zamerať na odstránenie znečistenia životného prostredia, a nie na efektívnejšiu a čistejšiu výrobu liekov, ktorá by pri čistom životnom prostredí nebola vôbec potrebná. Teda je potrebné vidieť celý obraz ešte predtým, než sa pustíme do realizácie určitej politiky. Cato (2009), ako zástankyňa silného prúdu v rámci konceptu zelenej ekonomiky, uvádza, že zelená ekonomika sa odlišuje od neoklasickej ekonómie určitými znakmi, medzi ktoré patria:

a) Snaží sa zahrnúť perspektívy tých, ktorí sú v rámci súčasného ekonomického systému marginalizovaní, vrátane žien a chudobných. Potreby planéty Zem sú významné.

b) Vo svojej podstate sa opiera o sociálnu spravodlivosť. Rovnosť a spravodlivosť majú prednosť pred efektívnosťou.

c) Vychádza z dlhodobej a cieľavedomej práce environmentálnych aktivistov a zelených politikov. Kreovala sa zdola nahor prostredníctvom tých, ktorí budujú udržateľnú ekonomiku v praxi, a nie z abstraktných teórií.

d) Cieľom je prechod od ekonomiky zameranej na ekonomický rast na ekonomiku stabilnú, ktorá je považovaná za jediný typ udržateľnej ekonomiky.

e) Ide skôr o lokálne orientovanú ekonomiku založenú na posilnenej úlohe komunít v rámci prísnej medzinárodnej regulácie v oblasti sociálnych a environmentálnych noriem.

Pravdepodobne najväčší ohlas mala po svojom zverejnení správa *Towards a Green Economy* (UNEP, 2011). Georgeson et al. (2017) poznamenáva, že jej medzinárodný význam bol umocnený spojením so Samitom Zeme Rio+20. Správa je detailnou štúdiou podmienok umožňujúcich prechod na zelenú ekonomiku, pričom koncept je v tomto prípade možné vnímať ako transformačný. Ekonomicky zdôvodňuje presun verejných a súkromných investícií do prechodu na zelenú ekonomiku, ponúka väčšiu podporu silnej kritike súčasných spôsobov výroby a spotreby. Zdôrazňuje tiež dôležitosť vnímania rozdielov v prístupe k zelenej ekonomike v rozvinutých, menej rozvinutých a chudobných krajinách, čo má veľký význam pri prijímaní konceptov zelenej ekonomiky. Tie musia nevyhnutne reagovať najmä na odlišné výzvy v jednotlivých štátoch sveta a byť schopné ovplyvniť transformáciu. Podľa UNEP (2011) zelená ekonomika vedie k zlepšeniu ľudského blahobytu a sociálnej rovnosti a zároveň redukuje environmentálne riziká a ekologické škody. Zelená ekonomika je novým motorom rastu, generátorom slušných pracovných miest a životaschopnou stratégiou na elimináciu pretrvávajúcej chudoby vo svete. Po krátkom období miernejšieho rastu potrebného na doplnenie obnoviteľných zdrojov prinesie orientácia na zelenú ekonomiku rýchlejší ekonomický rast, prispeje k rýchlejšej redukcii chudoby a vytvorí viac pracovných miest než pokračovanie v súčasnom vývoji, a to prostredníctvom tradičných i holistických opatrení. Správa UNEP (2011) zhŕňa zistenia a konštatuje, že zelená ekonomika podporuje rast, príjem a pracovné miesta. Upresňuje, že kompromis medzi ekonomickým progresom a environmentálnou udržateľnosťou je mýtom.

Tabuľka 1: Porovnanie rôznych konceptov zelenej ekonomiky a zeleného rastu

Autor	Názov publikácie	Typológia zelenej ekonomiky	Definícia
UNEP	**Towards a green economy (2011)**	**Transformačná**	Zelená ekonomika vedie k zlepšeniu ľudského blahobytu a sociálnej rovnosti a zároveň redukuje environmentálne riziká a ekologické škody.
OECD	**Towards green growth (2011)**	**Slabá**	Zelený rast znamená posilniť ekonomický rast a rozvoj a zároveň zabezpečiť, že prírodné bohatstvo bude naďalej poskytovať zdroje a environmentálne služby, od ktorých závisí náš blahobyt.
World Bank	**Inclusive green growth (2012)**	**Slabá**	Zelený rast je efektívny pri využívaní prírodných zdrojov, čistý v tom, že minimalizuje znečistenie a vplyvy na životné prostredie, a odolný v tom, že berie do úvahy prírodné riziká a úlohu environmentálneho manažmentu a prírodného kapitálu pri predchádzaní prírodným katastrofám. Musí byť inkluzívny.
Green Economy Coalition	**The Green Economy Pocketbook (2012)**	**Transformačná**	Zelená ekonomika vytvára lepšiu kvalitu života pre všetkých v rámci ekologických limitov planéty.
Cato	**Green Economics (2009)**	**Silná**	Zelená ekonomika je ekonomika pre ľudí a planétu.

Zdroj: Georgeson et al. (2017) a Fiorino (2018). Vlastné spracovanie.

Správy OECD (2011) a Svetovej banky (World Bank, 2012) možno v rámci typológie zaradiť k slabému konceptu zelenej ekonomiky. Poukazujú na to, že

určité myšlienky environmentálnej ekonómie a politiky dosiahli úroveň tvorcov medzinárodných politík, čo je pozitívne. Podľa Svetovej banky je zelený rast efektívny pri využívaní prírodných zdrojov, čistý v tom, že minimalizuje znečistenie a vplyvy na životné prostredie, a odolný v tom, že berie do úvahy prírodné riziká a úlohu environmentálneho manažmentu a prírodného kapitálu pri predchádzaní prírodným katastrofám. Musí byť inkluzívny. Koncept zelenej ekonomiky je v prípade Svetovej banky veľmi slabý z toho dôvodu, že sa opiera o nekritické predpoklady úlohy ekonomického rastu v rámci rozvoja. Svetová banka uvádza, že rast je v svojej podstate dobrý, len nebol a nie je dostatočne zelený a inkluzívny. Zdôrazňuje, že udržateľný rast je nevyhnutný na boj so svetovou chudobou a existuje značný priestor na čistejší rast bez jeho spomalenia. Fiorino (2018) podotýka, že Svetová banka sa, podobne ako UNEP (2011) a OECD (2011), orientuje skôr na náklady ekologickej degradácie v kontexte ekonomického a sociálneho blahobytu než na vnútornú hodnotu prírody, čo je hlavným problémom jej konceptu z pohľadu kritikov. Prístup Svetovej banky je nasledujúci: expandujúca ekonomika je potrebná na uspokojenie potrieb chudobných vo svete, zároveň však zdôrazňuje potrebu inkluzívneho rastu. OECD (2011) konštatuje, že zelený rast znamená posilniť ekonomický rast a rozvoj pri súčasnom zabezpečení toho, že prírodné bohatstvo bude naďalej poskytovať zdroje a environmentálne služby, od ktorých závisí náš blahobyt. Zelený rast uznáva plnú hodnotu prírodného kapitálu ako výrobného faktora a zameriava sa na nákladovo efektívne spôsoby tlmenia environmentálnych tlakov. Cieľom je umožniť prechod na nové modely rastu, ktoré zabránia prekročeniu kritických environmentálnych prahov na lokálnej, regionálnej, národnej i svetovej úrovni. Fiorino (2018) uvádza, že správa OECD (2011) tiež zdôraznila dôležitosť ekonomického oceňovania prírodného kapitálu a ekosystémových služieb, čo je určitým spôsobom merateľné uznanie ich hodnoty. Avšak OECD (2011), podobne ako UNEP (2011), ponúka optimistický scenár zelených perspektív do budúcnosti za predpokladu, že budú prijaté správne stimuly a politiky. Okrem investícií do zelených sektorov (bližšie v časti 2.1) sa to bude týkať:

a) environmentálnych daní – napríklad uhlíková daň,

b) dobre nastavenej regulácie na podporu inovácií,

c) efektívneho využívania energie, vody a materiálov,

d) škrtov v dotáciách určených na neudržateľné aktivity spojené s fosílnymi palivami, zavlažovaním a ťažbou.

Podľa Green Economy Coalition (2012) je zelená ekonomika ekonomikou, ktorá vytvára lepšiu kvalitu života pre všetkých v rámci ekologických limitov

planéty. Pri snahe o dosiahnutie spoločného globálneho cieľa zelená ekonomika musí a) byť lokálne relevantná a vytvárať prosperitu a bezpečnosť; b) posilniť svoje postavenie na národnej úrovni, aby podporovala priemyselné odvetvia a služby v rámci rôznorodých kultúrnych a prírodných podmienok; c) byť globálne dostatočne silná, aby umožnila riešenia vo veľkom rozsahu a posilnila dôveru pri medzinárodnej spolupráci. Ozeleňovanie ekonomík musí byť nevyhnutne spojené so zlepšovaním prírodného kapitálu a úrovne ľudského blahobytu. Avšak nájdenie synergií medzi ekonomickým rastom a životným prostredím si bude vyžadovať spoločné úsilie všetkých zainteresovaných strán.

Definície zelenej ekonomiky uvedené v tabuľke 1 naznačujú určité environmentálne limity. Na druhej strane je nutné zdôrazniť ich vágnosť práve z hľadiska environmentálnych limitov. Fiorino (2018) poznamenáva, že definície zelenej ekonomiky a zeleného rastu akceptujú potrebu ekonomického rastu, ktorý je akcelerujúci, pokračujúci alebo prinajhoršom mierne klesajúci. Je v nich prítomný základný princíp, že nasledovanie súčasnej rastovej trajektórie v určitom bode degraduje prírodný kapitál, ten prírodný kapitál, ktorý umožňuje blahobyt. Niektoré definície zelenej ekonomiky a zeleného rastu naznačujú, že možno bude nevyhnutné prehodnotiť rast ako cieľ. Avšak definície nenaznačujú zámerné spomaľovanie rastu a príjmov, čo by mohlo ohroziť prijateľnosť daného konceptu.

Pri prechode na zelenú ekonomiku je hlavným cieľom zabezpečiť investície a ekonomický rast a zároveň zvýšiť kvalitu životného prostredia a sociálnu inkluzívnosť. Pre dosiahnutie tohto cieľa je rozhodujúce vytvorenie vhodných podmienok na to, aby verejné a súkromné investície zahŕňali aj širšie environmentálne a sociálne kritériá. Správa *Towards a Green Economy* (UNEP, 2011) navrhuje niekoľko odporúčaní vyplývajúcich z existujúcich politík, ktoré sa v praxi ukázali ako úspešné pri podpore prechodu na zelenú ekonomiku. Odkaz je zreteľný a jednoznačný: a) existujú konkrétne možnosti politík podporujúce prechod na zelenú ekonomiku a b) mnohé krajiny sveta tieto politiky úspešne implementujú. Napriek tomu, že do prechodu na zelenú ekonomiku musí byť zahrnuté čo najširšie množstvo aktérov, kľúčové podmienky sú formulované s ohľadom na tvorcov politík v rámci národných vlád, a to takto:

a) Stanovenie účinných regulačných rámcov

Dobre navrhnutý regulačný rámec môže vytvárať stimuly a zároveň odstraňovať bariéry pre zelené investície. Regulačný rámec môže vytvárať minimálne štandardy alebo niektoré činnosti úplne zakázať. Dobre nastavený regulačný rámec tiež znižuje podnikateľské riziko a zvyšuje dôveru investorov a trhov. Jasné a efektívne presadzované normy odstraňujú neistotu a nekalú konkurenciu z dôvodu nedodržiavania pravidiel.

b) Uprednostnenie vládnych výdavkov a investícií v oblastiach stimulujúcich ozeleňovanie sektorov v ekonomike

Aj keď väčšina investícií do zelenej ekonomiky bude v konečnom dôsledku pochádzať zo súkromného sektora, verejné výdavky a investície sú kľúčové, pretože pôsobia ako impulz pre súkromný sektor. Vlády môžu stimulovať trhy aj tým, že verejné obstarávania budú obsahovať prvky korešpondujúce s princípmi zelenej ekonomiky. To následne vytvorí dlhodobý dopyt po zelených tovaroch a službách a zároveň vyšle signál firmám, aby investovali do nových zelených technológií s návratnosťou v dlhšom časovom horizonte.

c) Obmedzenie vládnych výdavkov v oblastiach vyčerpávajúcich prírodné zdroje

V súčasnosti je mnoho dotácií spojených so značnými environmentálnymi a ekonomickými nákladmi. Príkladom je umelé znižovanie cien tovarov prostredníctvom dotácií, ktoré podporuje neefektívnosť, plytvanie a nadmernú spotrebu, čo následne vedie k degradácii obnoviteľných zdrojov a ekosystémov. Takáto forma dotácií môže byť aj sociálne nespravodlivá. Môže tiež znižovať ziskovosť zelených investícií v prípade, ak dotácie umelo udržiavajú neudržateľnú činnosť lacnou alebo nízkorizikovou. V krátkom období je však nutné prijať podporné opatrenia na ochranu chudobných skupín obyvateľstva.

d) Využívanie daní a trhových nástrojov na podporu zelených investícií a inovácií

Od zelených investícií môžu odrádzať aj deformácie cien. Totiž v mnohých sektoroch ekonomiky sa negatívne externality nezahŕňajú do nákladov. Príkladmi sú znečistenie, vplyvy na zdravie, strata produktivity a podobne. To následne znižuje motiváciu k prechodu na udržateľné tovary a služby. Riešením tohto problému je zahrnutie nákladov externalít do cien tovarov a služieb. Práve dane a trhové nástroje, napríklad formou zavedenia systémov obchodovateľných povolení, môžu byť efektívnym prostriedkom na podporu zelených investícií.

e) Investície do budovania kapacít a odbornej prípravy

Schopnosť využiť príležitosti, ktoré sú prechodom na zelenú ekonomiku ponúkané, a schopnosť implementovať podporné politiky sa naprieč krajinami líšia. Posun smerom k zelenej ekonomike si bude vyžadovať posilnenie kapacít na analýzu výziev, identifikáciu príležitostí, stanovenie priorít, mobilizáciu zdrojov, implementáciu politík a hodnotenie pokroku. Adaptácia pracovnej sily sa v rámci prechodu na zelenú ekonomiku nezaobíde bez programov zameraných na odbornú prípravu a posilnenie zručností.

f) Posilňovanie medzinárodného riadenia a koordinácie

Základom sú multilaterálne, vládami aktívne podporované dohody na medzinárodnej úrovni, ktoré môžu stimulovať a uľahčiť prechod na zelenú ekonomiku.

Prirodzene, aj koncept zelenej ekonomiky má svojich kritikov. A nie je ich málo. Sachs (1999) pomenoval koncept udržateľného rozvoja ako oxymoron. Naznačil tým, že obsah pojmu udržateľný rozvoj spája dve navzájom sa vylučujúce pomenovania. Koncept udržateľného rozvoja totiž slúžil do značnej miery odlišným záujmom a politikám. To spôsobovalo, že konkrétny význam tohto pojmu sa často líšil. Brand (2012) tvrdí, že koncept zelenej ekonomiky by mohol byť ďalší oxymoron, pretože ani ten sa nedá presne definovať. Je však atraktívnym pojmom pre relevantných sociálno-ekonomických aktérov. Dôležité je, aby jeho aplikácia v praxi odrážala rôzne ekonomické, sociálne a kultúrne odlišnosti. Georgeson et al. (2017) tvrdia, že by bolo veľmi zjednodušujúce, ak by sme oba pojmy (udržateľný rozvoj a zelená ekonomika) nazvali oxymoronmi. Aj keď zelená ekonomika nie je koncepčne bezchybná, mohla by viesť k zásadným zmenám v politikách a priemysle. Na rozdiel od udržateľného rozvoja ide ďalej a snaží sa konfrontovať umelé oddeľovanie ekonomiky a životného prostredia – prostredníctvom vytvárania politického rámca na vytvorenie hospodárskeho pokroku s nižšími environmentálnymi vplyvmi. Koncept zelenej ekonomiky sa snaží dať do súladu reálne a vnímané konflikty, čo so sebou prináša tak kritiku, ako aj uznanie. Fiorino (2018) rozdeľuje najčastejšiu kritiku konceptu zelenej ekonomiky na dve kategórie – kritiku ľavicového politického spektra a kritiku pravicového politického spektra. Oba názorové prúdy sa zhodujú v tom, že zelená ekonomika nemôže splniť to, o čo sa snaží. Politická ľavica kritizuje cynické úsilie legitimizovať pokračujúci, rýchly, ekologicky a sociálne deštruktívny ekonomický rast. Z jej pohľadu nie je politická agenda dostatočne zelená na prekonanie váhy ekonomického rastu. Pravicové politické spektrum tvrdí, že ozeleňovaním je obetovaný ekonomický rast. Dochádza k obmedzovaniu ekonomického rastu, rozširovaniu a posilňovaniu vládneho sektora, podkopávaniu trhov a škodí sa kľúčovým sektorom priemyslu, ako sú poľnohospodárstvo a energetika. Podporovatelia konceptu zelenej ekonomiky ho vnímajú ako politicky obhájiteľný koncept, pričom zdôrazňujú ekonomický pragmatizmus pri zosúlaďovaní potreby i nevyhnutnosti dosahovania ekonomického rastu v rámci ekologických limitov.

1.2 Zelená ekonomika, udržateľný rozvoj a udržateľnosť

Zelená ekonomika a udržateľný rozvoj sú termíny, ktoré sa, nielen v rámci širokej verejnosti, ale aj v politických a nezriedka aj v odborných kruhoch, často používajú ako synonymá.

Ako je uvedené v časti 1.1, publikácia *Blueprint for a Green Economy* má v názve pojem zelená ekonomika, ale zameriava sa na termín udržateľný rozvoj. Jej autori Pearce et al. (1989) zistili, že existuje aspoň 25 rôznych interpretácií udržateľného rozvoja. Avšak poukázali na zjednocujúci faktor – Svetovú komisiu pre životné prostredie a rozvoj, ktorá vznikla v roku 1983 v rámci OSN s úlohou zjednotiť krajiny v snahe o dosiahnutie udržateľného rozvoja. Svetová komisia pre životné prostredie a rozvoj je známa ako Brundtlandovej komisia, pretože jej šéfkou sa stala bývala premiérka a ministerka životného prostredia Nórska Gro Harlem Brundtlandová. Brundtlandovej komisia v správe *Our Common Future (Naša spoločná budúcnosť)* z roku 1987 definovala udržateľný rozvoj ako rozvoj, ktorý uspokojuje potreby súčasnosti bez toho, aby ohrozoval schopnosť budúcich generácií uspokojiť svoje vlastné potreby (WCED, 1987). Z definície je zrejmá aj formulácia udržateľnosti, ktorá je univerzálne akceptovaná. Všeobecná zhoda však nie je v spôsobe dosahovania udržateľného rozvoja. Barbier a Markandya (2013) poukazujú na dva prístupy, ktoré vystupujú do popredia v uvažovaní o role životného prostredia v udržateľnom rozvoji. Systémový prístup charakterizuje udržateľnosť ako maximalizáciu cieľov naprieč ekonomickými, ekologickými a sociálnymi systémami. Pre kapitálový prístup k udržateľnému rozvoju je dôležitý celkový objem kapitálu využitého ekonomickým systémom, vrátane prírodného kapitálu, ktorý určuje celé spektrum ekonomických príležitostí. A teda množstvo kapitálu determinuje aj blahobyt – pre súčasné aj budúce generácie. Aj napriek rozdielom majú oba prístupy z hľadiska udržateľnosti spoločné dve veci. Po prvé systémový i kapitálový prístup prisudzujú životnému prostrediu ústrednú rolu v udržateľnom rozvoji. Po druhé oba prístupy uznávajú, že ak má byť udržateľnosť dosiahnutá, je nevyhnutné správne posúdiť vhodný balans medzi dvoma piliermi udržateľného rozvoja – ekonomickým a environmentálnym. Hľadanie kompromisov medzi ekonomickým pilierom a environmentálnym pilierom je kľúčovou úlohou všetkých rozvojových aktivít, pretože ekonomický rast a rozvoj spravidla využívajú nerastné suroviny a energetické vstupy, generujú odpad a menia ekosystémy.

Obrázok 1: Koncept udržateľného rozvoja

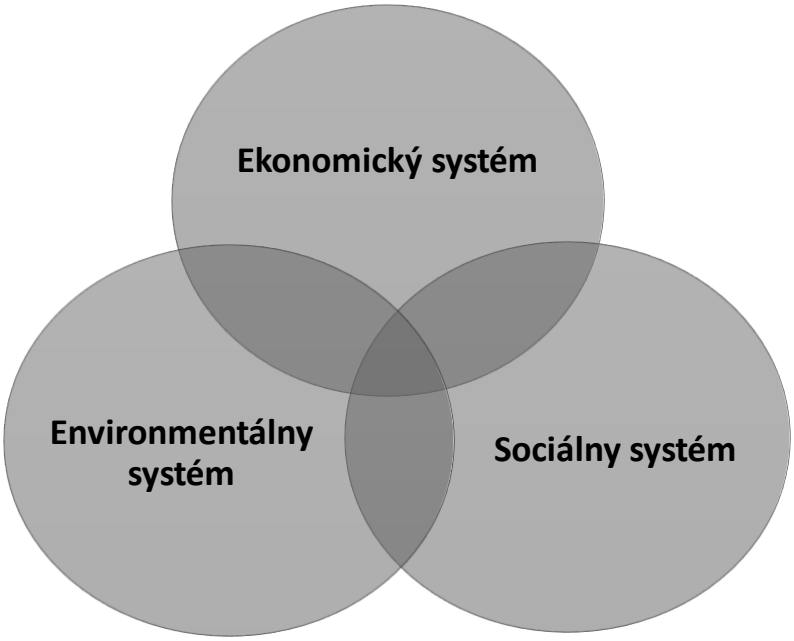

Zdroj: Barbier (1987). Vlastné spracovanie.

Obrázok 1 znázorňuje prostredníctvom Vennovho diagramu tri hlavné komponenty udržateľného rozvoja – ekonomický, sociálny a environmentálny systém. Udržateľný rozvoj je vyjadrený len v rámci prieniku všetkých troch komponentov, vtedy dochádza k maximalizácii cieľov naprieč všetkými troma systémami. Barbier (1987), ktorý je pôvodným autorom zobrazenia udržateľného rozvoja prostredníctvom Vennovho diagramu, uvádza, že každému systému sú pripisované určité ciele. Nie je možné maximalizovať všetky stanovené ciele v rámci každého zo systémov. Preto udržateľný rozvoj je spojený s kompromismi pri dosahovaní rozličných cieľov v rámci rôznych systémov. Pre ekonomický systém sú charakteristické ciele ako efektívnosť, rovnosť a znižovanie chudoby. Environmentálny systém zdôrazňuje biologickú produktivitu, odolnosť a biodiverzitu. Sociálna spravodlivosť, dobré vládnutie a stabilita v spoločnosti sú typickými cieľmi pre sociálny systém. Ak by sme sa snažili maximalizovať ciele len v rámci jedného či dvoch systémov, udržateľnosť nedosiahneme. Dôvodom bude skutočnosť, že sme nebrali do úvahy vplyvy na iný systém. Napríklad vysoká úroveň ekonomickej efektívnosti a sociálnej spravodlivosti môže mať negatívny vplyv na životné prostredie a biodiverzitu. Avšak, ako zdôrazňuje Bishop (1993), cieľ udržateľnosti je rozdielny a nekorešponduje so štandardným ekonomickým cieľom efektívnosti. To znamená, že z hľadiska ekonómie existuje nekonečné množstvo rozvojových konceptov, ale len niekoľko z nich je udržateľných. Ekonomická efektívnosť

negarantuje udržateľnosť a nie všetky ekonomicky efektívne riešenia sú udržateľné. Na druhej strane je nutné dodať, že neexistuje dôvod, prečo by ekonomika nemohla byť efektívna a udržateľná zároveň. Obrázok 1 vyjadruje udržateľnosť formou holistického konceptu, čo korešponduje so systémovým prístupom k udržateľnému rozvoju.

Ako konštatujú Barbier a Markandya (2013), cieľ udržateľnosti sa v rámci systémového prístupu javí ako ideálny a jednoznačný, pretože berie do úvahy ciele troch, vzájomne prepojených, systémov – ekonomického, environmentálneho a sociálneho. Systémový prístup k udržateľnému rozvoju má však určité praktické obmedzenia. V prvom rade nie je nijako stanovené, ani žiadnym spôsobom naznačené či odporúčané, akým spôsobom by sme mali pristupovať ku kompromisom pri dosahovaní jednotlivých cieľov v rámci rozličných systémov. Napríklad nie je jasné, akým spôsobom by sme mali nájsť balans medzi vyššou ekonomickou efektívnosťou a nižšou biodiverzitou. Neistota pri kompromisoch medzi vyššou ekonomickou efektívnosťou a nižšou biodiverzitou (a podobne) je aj v rámci dosahovania medzigeneračnej spravodlivosti, ktorá je explicitne uvedená v definícii udržateľného rozvoja.

Brundtlandovej komisiou vytvorená definícia udržateľného rozvoja je v súlade s kapitálovým prístupom k udržateľnému rozvoju, s ktorým je spojených niekoľko problémov. Totiž nestačí len vyčísliť celkový objem kapitálu, vrátane prírodného, ktorý má súčasná generácia k dispozícii, ale dôležitá je aj jeho kompozícia. Barbier a Markandya (2013) vyjadrujú obavy, že súčasný ekonomický rozvoj by mohol viesť k výraznej akumulácii fyzického a ľudského kapitálu na jednej strane, ale na druhej strane by mohol spôsobiť nadmerné vyčerpanie a degradáciu prírodného kapitálu. Vyčerpanie či degradácia prírodného kapitálu ekonomickou činnosťou súčasnej generácie by mali nezvratné implikácie na blahobyt budúcich generácií. Taký rozvoj by preto nebolo možné nazvať udržateľným. Definícia udržateľnosti, ktorá vyplýva z definície udržateľného rozvoja, je jednoducho interpretovateľná v ekonomických podmienkach, a to tak, že rast súčasného blahobytu nesmie spôsobovať redukciu blahobytu v budúcnosti. Teda budúce generácie by mali mať nárok prinajmenšom na rovnakú úroveň ekonomických príležitostí, a tým aj na aspoň rovnakú úroveň ekonomického blahobytu, ktorá je dostupná súčasnej generácii. Spoločnosť musí identifikovať najlepšie spôsoby využitia dostupného celkového kapitálu na zvýšenie súčasných ekonomických aktivít a blahobytu. Súčasná spoločnosť sa musí zároveň rozhodnúť, koľko kapitálu je potrebné ušetriť, a prípadne aj akumulovať, pre blahobyt budúcich generácií. Pearce et al. (1989) uvádzajú, že budúce generácie by mali byť kompenzované za redukciu zdrojov spôsobenú konaním súčasnej generácie. Z ekonomického hľadiska je v rámci diskusií kľúčové odpovedať na otázky, aké sú náklady súčasných strát a či

súčasná spoločnosť kompenzuje budúce generácie za súčasné straty prírodného kapitálu. Ekonomické hľadisko v tomto prípade nie je orientované na to, či je prírodný kapitál vyčerpávaný. Práve forma kompenzácie je problém, kde sa ekonómovia názorovo rozchádzajú. Dasgupta (2008) konštatuje, že ekosystémy sú unikátnou formou bohatstva v porovnaní s reprodukovateľným kapitálom vytvoreným človekom. Ekosystémy považuje za kapitálové aktíva, pričom ak sú nadmerne využívané, dochádza k ich znehodnocovaniu – rovnako ako pri reprodukovateľných kapitálových aktívach (stroje, cesty či budovy). Od reprodukovateľných kapitálových aktív sa ekosystémy líšia tromi skutočnosťami: a) znehodnotenie prírodného kapitálu je často nezvrátiteľné, alebo jeho obnovenie trvá neúmerne dlhý čas; b) spravidla nie je možné nahradiť vyčerpaný a degradovaný ekosystém novým a zdravým ekosystémom; c) ekosystémy môžu skolabovať náhle a neočakávane – bez predchádzajúceho varovania.

Ekonómovia vo všeobecnosti inklinujú ku kapitálovému prístupu k udržateľnosti. Zhoda však nepanuje a názory ekonómov sa rozchádzajú pri pohľade na osobitnú úlohu prírodného kapitálu v udržateľnom rozvoji. Turner (1993) vymedzil a pomenoval dva protichodné pohľady ekonómov ako slabú a silnú udržateľnosť. Hlavný rozdiel v prístupoch je v tom, či má prírodný kapitál zásadnú rolu v udržateľnom ľudskom blahobyte. Ak áno, znamená to, že je nevyhnutné prijať kompenzačné pravidlá na zaistenie budúcich generácií v tom zmysle, aby z dôvodu vyčerpania prírodného kapitálu neboli na tom horšie, ako je súčasná generácia. Barbier a Markandya (2013) uvádzajú, že z pohľadu konceptu slabej udržateľnosti neexistuje v podstate žiadny rozdiel medzi prírodným a inými formami kapitálu. Z toho dôvodu by sa mali aplikovať rovnaké kompenzačné pravidlá. A teda ak je vyčerpávaný prírodný kapitál nahrádzaný hodnotnejším fyzickým a ľudským kapitálom, celková hodnota fyzického, ľudského a prírodného kapitálu v súhrne rastie. Logicky, dosiahneme tým udržateľný rozvoj, pretože zvyšujeme celkový objem dostupného kapitálu. Zástancovia konceptu silnej udržateľnosti argumentujú, že ľudský a fyzický kapitál nemôžu substituovať všetok prírodný kapitál. Prírodný, fyzický a ľudský kapitál nepovažujú za homogénne zložky celkového kapitálu. Naopak, vyzdvihujú skutočnosť, že niektoré zložky prírodného kapitálu sú esenciálne pre ľudský blahobyt – kľúčové ekologické tovary a služby, unikátne prírodné biotopy a iné nenahraditeľné vlastnosti prírodných zdrojov v rámci celkovej biodiverzity. Koncept silnej udržateľnosti sa teda vyznačuje tým, že prírodné zdroje a ekologické tovary a služby, ktoré sú esenciálne pre ľudský blahobyt, nemôžu byť jednoducho substituovateľné fyzickým a ľudským kapitálom. Preto by nemali byť vyčerpávané, ale chránené. Ak by sme aj verili, že určité formy prírodného kapitálu by mali zostať nedotknuté, stále zostane zásadným problémom zistiť minimálne dve skutočnosti: Po prvé aké kľúčové je prírodné bohatstvo pre

blahobyt súčasnej i budúcich generácií? Po druhé aké nákladné bude ochrániť dané prírodné bohatstvo?

Ak uznáme, a vyplýva to aj z dosiaľ uvedených tvrdení a skutočností, že udržateľný rozvoj je relatívne dobre etablovaný koncept, existuje potreba konceptu zelenej ekonomiky?

Udržateľný rozvoj je možné charakterizovať ako určitý zastrešujúci cieľ politík medzinárodného spoločenstva už od roku 1992, keď sa na Konferencii OSN o životnom prostredí a rozvoji v brazílskom Riu de Janeiro (Samit Zeme) stretli zástupcovia 172 krajín. Samit Zeme prispel k tomu, že sa problematika životného prostredia dostáva do popredia aj v rámci najvyšších politických kruhov. Prijala sa tiež Agenda 21, ktorá sa stala globálnym akčným plánom pre budúci udržateľný rozvoj. Po skončení Samitu Zeme mnohé vlády participujúcich krajín vytvorili národné politiky a stratégie pre udržateľný rozvoj. Ako konštatujú Newton a Cantarello (2014), politické procesy, ktoré naštartoval Samit Zeme v roku 1992, pozitívne vplývali na rýchle šírenie konceptu udržateľného rozvoja. V súčasnosti považujeme udržateľný rozvoj za základný kameň misie mnohých medzinárodných organizácií, národných inštitúcií a organizácií či firiem, a to aj napriek tomu, že štandardná a medzinárodne uznávaná definícia udržateľného rozvoja je veľmi nejednoznačná, čo vyvoláva zásadné a neustále prebiehajúce diskusie o tom, čo v skutočnosti udržateľný rozvoj znamená v praxi. Ďalším z problémov je interpretácia konceptu udržateľného rozvoja. Dawe a Ryan (2003) vnímajú ako slabú stránku skutočnosť, že všetky tri komponenty udržateľného rozvoja, ekonomický, sociálny a environmentálny, sú považované za ekvivalenty. Ak môže byť dosiahnutý kompromis medzi našimi ekonomickými potrebami, ľudským blahobytom a životným prostredím, nabáda to k tomu, aby sme naďalej pokračovali v súčasnom ekonomickom modeli. Avšak bez životného prostredia nemôžu fungovať ani ekonomika, ani spoločenský blahobyt, ktoré ľudstvo potrebuje. Životné prostredie preto musíme vnímať ako základ každej ekonomiky a sociálneho blahobytu.

Brundtlandovej komisia sa konceptom udržateľného rozvoja snažila zmierniť obavy z vývoja v ekonomickej, sociálnej a environmentálnej oblasti tým, že jej zámerom bolo dosiahnuť balans medzi nimi. To je jej obrovským prínosom. Na druhej strane v praxi sa nie je možné vyhnúť kompromisom (Morrow, 2012). Koncept udržateľného rozvoja je mimoriadne úspešný tým, že ho akceptovali štáty, organizácie, firmy a ďalšie zainteresované strany. K širokej podpore prispeli aj jeho vnútorná flexibilita a vágnosť. UNDESA (2012) poukazuje na to, že aj napriek medzinárodnej spolupráci a úsiliu mnohých vlád po celom svete jestvujú pokračujúce obavy z ekonomického a environmentálneho vývoja v mnohých krajinách. Progres smerom k udržateľnému rozvoju je limitovaný a

prehlbuje sa environmentálna degradácia v mnohých častiach sveta. Prítomné sú opakujúce sa energetické, potravinové, finančné a iné krízy, ako aj pokračujúce varovania vedcov, že ľudstvo je v nebezpečenstve z dôvodu prekračovania ekologických a planetárnych limitov.

Zelená ekonomika je o tom, že veci sa dajú robiť aj iným spôsobom. Je o uvedomení si, že (Green Economy Coalition, 2012):

a) ekonomiky je potrebné orientovať na odlišné ciele ako dosiaľ,

b) činnosti v rámci ekonomík musia byť udržateľné,

c) výsledky musia byť odlišné ako dosiaľ.

Koncept zelenej ekonomiky je orientovaný na zásadné zmeny, ktoré sú nevyhnutné na udržateľné fungovanie ekonomík. Obrázok 2 naznačuje vzťah medzi zelenou ekonomikou, udržateľným rozvojom a udržateľnosťou. Ako pri koncepte udržateľného rozvoja, podobne aj koncept zelenej ekonomiky stojí na troch pilieroch, ktoré majú rovnakú dôležitosť: ekonomickom, environmentálnom a sociálnom. Weick (2016) skúmala praktické nedostatky konceptu udržateľného rozvoja, ktoré sa prejavili pri jeho aplikácii v praxi. Koncept udržateľného rozvoja sa od začiatku orientoval na ochranu životného prostredia a zdôrazňoval negatívne externality. Práve jeho orientácia na negatívne externality je základom pre pochopenie evolúcie konceptu zelenej ekonomiky. Zelená ekonomika sa dostala do povedomia a zažíva všeobecnú popularitu a akceptáciu v porovnaní s udržateľným rozvojom najmä preto, že sa jej podarilo prekonať negatívnu konotáciu ochrany životného prostredia ako nákladového faktora spomaľujúceho ekonomický rozvoj. Naopak, zelená ekonomika sa zameriava na pozitívne vzťahy medzi ekonomickým, sociálnym a environmentálnym pilierom. Príkladom je pozitívny vzťah medzi životným prostredím a ekonomikou, v ktorom je životné prostredie novou hybnou silou ekonomického rozvoja, teda skôr príležitosťou než obmedzením. Prirodzene, udržateľnosť zostáva dlhodobým cieľom a práve zelená ekonomika je tou ekonomikou, ktorá opisuje cestu k udržateľnému rozvoju. V praxi sa je možné stretnúť aj s pojmom inkluzívna zelená ekonomika, ktorú v súčasnosti preferujú mnohé organizácie na zdôraznenie významu sociálnych aspektov. Avšak Klimko (2022) konštatuje, že pre ľudí zainteresovaných do problematiky nie je nevyhnutné podčiarkovať inkluzívnosť v kontexte zelenej ekonomiky. Ak by sme totiž o zelenej ekonomike tvrdili, že nie je inkluzívna, ide o nepochopenie konceptu a nejde o zelenú ekonomiku.

Obrázok 2: Vzťah medzi zelenou ekonomikou, udržateľným rozvojom a udržateľnosťou

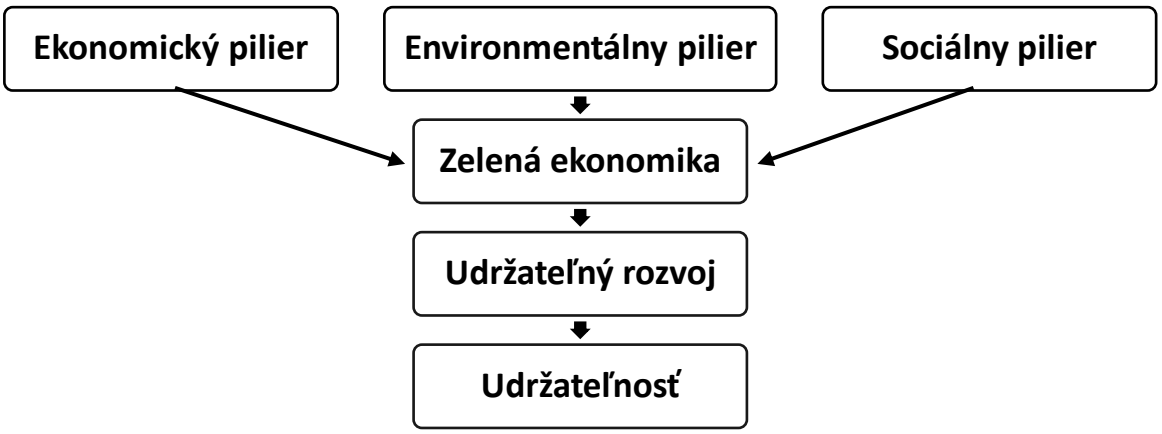

Zdroj: autor.

Rozvoj konceptu zelenej ekonomiky bol v ostatných rokoch impozantný. Fiorino (2018) konštatuje, že jeho relevancia bola spočiatku podporená aj prípravami na Samit Zeme Rio+20 v roku 2012. Jednou z dvoch tém samitu bola téma *Zelená ekonomika v kontexte udržateľného rozvoja a odstránenia chudoby*. Dôraz bol kladený na synergie životného prostredia a ekonomiky a tiež na také stratégie v rámci konceptu zelenej ekonomiky, ktoré by umožnili využiť príležitosti na simultánne presadzovanie ekonomických a environmentálnych cieľov. Správa *Working towards a balanced and inclusive green economy* (UN, 2011) uvádza, že medzi členskými štátmi OSN panuje všeobecná zhoda na tom, že koncept zelenej ekonomiky nenahrádza koncept udržateľného rozvoja. Zelenú ekonomiku treba skôr chápať ako prostriedok na dosiahnutie udržateľného rozvoja, čo korešponduje s grafickým znázornením jednotlivých vzťahov na obrázku 2. Zelená ekonomika by si mala zachovať širokú flexibilitu a priestor pre vlastné rozhodnutia štátov v smere k dosiahnutiu udržateľného rozvoja, ktoré budú založené na národných prioritách a špecifických okolnostiach. V konečnom dôsledku to však budú praktické skúsenosti, ktoré môžu preukázať účinnosť stratégií, politík a opatrení ako akcelerátorov zelenej ekonomiky smerom k udržateľnému rozvoju. Prechod na zelenú ekonomiku je možné vnímať ako kľúčový element pri dosahovaní cieľov udržateľného rozvoja, konštatujú ten Brink et al. (2012), pričom v ich pohľade je koncept udržateľného rozvoja širším konceptom než koncept zelenej ekonomiky. Zelenú ekonomiku je teda možné vnímať ako prostriedok, ktorý je nevyhnutný na dosiahnutie cieľov udržateľného rozvoja. Koncept zelenej ekonomiky preto musí existovať spolu s konceptom udržateľného rozvoja. Správa *Objective and Themes of the United Nations Conference on Sustainable Development* (UN, 2010) prichádza

s konkrétnymi príkladmi, akými spôsobmi môže zameranie sa na zelenú ekonomiku v kontexte udržateľného rozvoja a odstránenia chudoby pomôcť akcelerovať pokrok v agende udržateľného rozvoja. Avšak zdôrazňuje aj potrebu významných a viditeľných benefitov už v krátkom období, čo bude dôležité na vybudovanie dôvery v zelenú ekonomiku v kontexte udržateľného rozvoja a odstránenia chudoby. Veľmi dôležité je aj dosiahnutie pokroku v kvalite inštitúcií, pretože kvalitnejšie inštitúcie sú kľúčové na dosiahnutie priaznivých výsledkov v sociálnej oblasti. Pri prechode na zelenú ekonomiku sú rovnako dôležité štrukturálne zmeny v inštitucionálnom riadení ekonomík na všetkých úrovniach riadenia, ako aj technologické zmeny, bez ktorých je akákoľvek zmena nereálna. OECD (2011) v správe *Towards Green Growth* konštatuje, že zelený rast nebol koncipovaný ako náhrada za udržateľný rozvoj. Jeho rozsah je užší a zahŕňa politickú agendu, ktorá môže pomôcť dosiahnuť konkrétny a merateľný pokrok v prepojení ekonomiky a životného prostredia. Zelený rast je zameraný na posilnenie vytvárania podmienok nevyhnutných pre inovácie, investície a hospodársku súťaž, čo môže viesť k vzniku nových zdrojov ekonomického rastu, ktorý bude v súlade s odolnými ekosystémami.

Schéma 1: Vizualizácia postavenia zelenej ekonomiky medzi spoločenskými cieľmi a výsledkami

Spoločenské ciele	**Odstránenie chudoby** **Zdravé a stabilné ekosystémy** **Zdieľaná prosperita**
⬇	
Aktivátory	**Udržateľný urbanizmus** **Zelená ekonomika** **Oceňovanie prírodného kapitálu** **Korektné obchodné vzťahy**
⬇	
Spoločenské výsledky	**Udržateľný rozvoj**

Zdroj: Georgeson et al. (2017). Vlastné spracovanie.

Georgeson et al. (2017) interpretujú koncept zelenej ekonomiky ako vhodný prostriedok, ktorý umožní udržateľný rozvoj. Schéma 1 znázorňuje postavenie zelenej ekonomiky ako aktivátora a nachádza sa medzi spoločenskými cieľmi a spoločenskými výsledkami. Práve dosiahnutie spoločenských cieľov môže viesť k udržateľnému rozvoju. Zoznam aktivátorov,

medzi ktorými existujú vzájomné interakcie, v rámci schémy nie je vyčerpávajúci a uvedené aktivátory sú vybranými príkladmi nevyhnutností, ktoré sú potrebné na dosiahnutie udržateľného rozvoja. UNEP (2011) uvádza, že existuje konsenzus na tom, že dosiahnutie udržateľnosti spočíva takmer výlučne na tom, či sa podarí dostať ekonomiku na správnu cestu. Dekády vytvárania nového bohatstva prostredníctvom modelu založeného na fosílnych palivách nedokázali čeliť vyčerpávaniu zdrojov, zhoršovaniu životného prostredia a sociálnym problémom.

Absolútne kľúčovým pre pochopenie rozdielov v termínoch zelená ekonomika a udržateľný rozvoj je to, že koncept zelenej ekonomiky môžeme vnímať ako jeden z aktivátorov, ktorý je nevyhnutný pre dosiahnutie udržateľného rozvoja. A teda zelená ekonomika nenahrádza koncept udržateľného rozvoja.

2 ZELENÉ PRACOVNÉ MIESTA V ZELENEJ EKONOMIKE

„Prácu by sme nemali vnímať ako cieľ sám osebe. Mali by sme sa usilovať minimalizovať potrebnú prácu namiesto jej vytvárania.“

Cato (2009)

V roku 2008 začala v rámci OSN svoju činnosť *Green Economy Initiative*. Vznikla z dôvodu, aby sa podieľala na príprave analýz a podpore investovania v a) zelených sektoroch a b) pri ozeleňovaní znečisťujúcich sektorov. Následne bola v roku 2009 vydaná správa s názvom *Global Green New Deal* (UNEP, 2009). Správa obsahovala návrhy na dosiahnutie troch cieľov, ktoré sú reakciou na kľúčové riziká na ceste k udržateľnej svetovej ekonomike, a preto by mali:

a) významne prispieť k oživeniu svetovej ekonomiky, záchrane existujúcich i tvorbe nových pracovných miest a ochrane zraniteľných skupín,

b) podporovať udržateľný a inkluzívny rast,

c) redukovať závislosť od uhlíka a degradáciu ekosystémov.

Správa *Global Green New Deal* (UNEP, 2009) navrhla realizáciu takých fiškálnych stimulov v rokoch 2009 a 2010, ktoré by uprednostňovali investície do obnoviteľnej energie, udržateľnej dopravy a energeticky efektívnych budov. V rámci svojich investícií by sa mali rozvojové krajiny zamerať na investície v oblastiach zvyšovania produktivity v poľnohospodárstve, manažmentu hospodárenia s pitnou vodou a hygieny, a to z dôvodu ich preukázateľnej spoločenskej návratnosti. Odporúča sa realizovať reformy domácich politík, ktoré by cielili na zníženie dotácií na fosílne palivá. Namiesto nich je vhodné podporiť zelenú ekonomiku formou pozitívnych stimulov a vhodných daní. OECD (2009) v správe *Green Growth: Overcoming the Crisis and Beyond* zvýrazňuje fakt, že práve investície do environmentálnych oblastí môžu naštartovať ekonomický rast a zároveň prispieť k vytváraniu nových zelených pracovných miest. Je to najmä z toho dôvodu, že oproti výrobe energie z fosílnych palív sú určité oblasti výroby obnoviteľnej energie a implementácia opatrení v rámci zvyšovania energetickej efektívnosti budov náročnejšie na prácu. Opatrenia zamerané na prechod k zelenej ekonomike môžu pomôcť udržať a stimulovať zamestnanosť v krátkom období, ale čisté efekty na zamestnanosť v rámci jednotlivých sektorov ekonomík sú v dlhom období neisté a mali by byť dôkladne preskúmané a vyhodnotené. OECD (2009) výrazne vyzdvihuje potenciál zelenej

ekonomiky v rámci oživenia hospodárstiev v pokrízovom období a odporúča vládam aplikovať rôzne prístupy na podporu zelených inovácií:

a) poskytnúť jasný cenový signál na kompenzáciu nákladov tých aktivít, ktoré škodia životnému prostrediu,

b) rozvíjať proaktívne politiky na podporu inovácií a technologického rozvoja v oblasti životného prostredia,

c) vyhodnotiť možné prínosy a riziká nových technológií v oblasti životného prostredia,

d) identifikovať infraštruktúru, ktorá je potrebná na uľahčenie prechodu na environmentálne udržateľnú ekonomiku, a rozvíjať politiky na stimulovanie potrebných verejných a súkromných investícií,

e) rozvíjať medzinárodnú spoluprácu s cieľom realizácie veľkých projektov zameraných na zelené technológie a uľahčiť medzinárodný transfer technológií,

f) vyhodnocovať aplikované prístupy a kontrolovať, či sú efektívne pri rozvoji a šírení zelených technológií a prispievajú k ekonomickému rastu.

2.1 Vymedzenie zelených pracovných miest

Tempo realizácie zelených investícií v kľúčových sektoroch bolo po roku 2008 veľmi pomalé, a to aj napriek pretrvávajúcim obavám z globálneho hospodárskeho a environmentálneho vývoja, čo zdôraznila aj správa *Working towards a Balanced and Inclusive Green Economy* (UN, 2011). V rámci OSN existuje veľká podpora prechodu na zelenú ekonomiku a postupne boli identifikované konkrétne príležitosti pre zelený ekonomický rozvoj. A treba tiež vyzdvihnúť proaktívnu rolu OSN, ktorú v rámci prechodu na zelenú ekonomiku zohráva. Zelená ekonomika je ekonomikou poháňanou investíciami, ktoré a) znižujú emisie uhlíka a znečistenie, b) zvyšujú energetickú efektívnosť a efektívnosť pri využívaní zdrojov a c) zabraňujú strate biodiverzity a ekosystémových služieb. Patria sem investície do ľudského a sociálneho kapitálu. Kľúčovými cieľmi sú ľudský blahobyt a sociálna spravodlivosť, ktoré sú dosahované prostredníctvom rastu príjmov a zamestnanosti.

Dôležitou črtou zelenej ekonomiky je práve podpora investícií v špecifických oblastiach známych ako zelené sektory. Tieto investície môžu obnovovať a udržiavať prírodné zdroje alebo zvyšovať efektívnosť ich využívania. Investície v zelených sektoroch môžu viesť k vytváraniu pracovných miest, generovaniu príjmov a rozvíjaniu nových trhov, avšak s menším znečisťovaním životného prostredia, s menšou degradáciou prírodných zdrojov a menšími

emisiami. Podmienky v jednotlivých krajinách sú však špecifické. Preto sa aj národné politiky a dizajn konceptu zelenej ekonomiky budú nutne líšiť. Kľúčové charakteristiky procesu ozeleňovania ekonomík možno zhrnúť tak, že ide o (Weick, 2016):

a) zvýšenie podielu príspevku zelených sektorov pri tvorbe hrubého domáceho produktu a zvýšenie počtu obyvateľov pracujúcich v zelených sektoroch,

b) oddelenie ekonomického rastu od využívania zdrojov a negatívnych vplyvov na životné prostredie,

c) zvýšenie verejných a súkromných investícií do zelených sektorov,

d) meniacu sa kompozíciu spotreby, v ktorej sa zvyšuje podiel produktov a služieb priaznivých pre životné prostredie.

Prvou správou, ktorá sa na globálnej úrovni zamerala na tvorbu zelených pracovných miest vo vybraných sektoroch a ekonomikách, bola správa *Green Jobs: Towards decent work in a sustainable, low-carbon world* (UNEP, 2008). Definovala zelené pracovné miesta ako pracovné miesta v poľnohospodárstve, vo výrobe, vo výskume a vývoji, v administratívnych a servisných činnostiach, ktoré významnou mierou prispievajú k zachovaniu alebo obnove kvality životného prostredia. Konkrétnymi príkladmi zelených pracovných miest sú aj také pracovné miesta, ktoré pomáhajú a) chrániť ekosystémy a biodiverzitu, b) znížiť spotrebu energií, materiálov a vody, c) dekarbonizovať hospodárstvo a d) minimalizovať alebo úplne zabrániť vzniku akýchkoľvek foriem odpadu a znečistenia. Zamestnanosť bude ovplyvnená minimálne štyrmi spôsobmi. Po prvé v niektorých prípadoch sa vytvoria nové pracovné miesta. Príkladom je výroba zariadení na kontrolu znečistenia, ktoré sa budú používať s existujúcimi výrobnými zariadeniami. Po druhé niektoré pracovné miesta budú nahradené, pri prechode z fosílnych palív na obnoviteľné zdroje energie alebo pri prechode zo skládkovania na recykláciu odpadu. Po tretie niektoré pracovné miesta môžu byť zrušené bez priamej náhrady, keď dôjde k zastaveniu výroby neekologických produktov. Po štvrté mnohé existujúce pracovné miesta sa pretransformujú a redefinujú z dôvodu ozeleňovania pracovných metód a postupov, čo sa týka napríklad elektrikárov, inštalatérov, kovorobotníkov či stavebných robotníkov. Tabuľka 2 sumarizuje zistenia o predpokladaných vplyvoch zelených politík na zamestnanosť. Avšak konkrétne vplyvy na zamestnanosť sa líšia naprieč firmami, odvetviami, regiónmi a krajinami.

Tabuľka 2: Efekty ozeleňovania ekonomiky na zamestnanosť

Typ efektu	Opis efektu
Pozitívne a negatívne vplyvy na zamestnanosť	a) Zelené politiky môžu vytvoriť nové pracovné miesta alebo zachovať tie existujúce. b) Environmentálne regulácie môžu mať negatívne vplyvy na zamestnanosť z dôvodu zvyšovania nákladov a následnej zníženej konkurencieschopnosti firiem a odvetví.
Tvorba nových a zachovanie existujúcich pracovných miest	a) Zelené pracovné miesta budú vytvorené prostredníctvom vývoja nových technológií a vzniku nových priemyselných odvetví (veterné turbíny, fotovoltika, palivové články, biopalivá). b) Ozeleňovaním firiem a priemyselných odvetví sa môžu existujúce pracovné miesta pretransformovať a zachovať, napríklad formou zmien v pracovných metódach a rekvalifikáciou.
Priame a nepriame vplyvy na zamestnanosť	a) Priama tvorba pracovných miest cez zvýšený dopyt vyvolaný environmentálnymi výdavkami. b) Nepriame vplyvy na zamestnanosť v dodávateľských odvetviach.
Dočasné a dlhodobé pracovné miesta	a) Stavebné a inštalačné práce (veterná turbína) majú dočasný charakter. b) Výrobné a údržbárske práce majú dlhodobý charakter.

Zdroj: spracované podľa OECD (2008).

Správa *Towards a Green Economy* (UNEP, 2011) sa zameriava na desať kľúčových sektorov, ktoré sú považované za významné pri definovaní trendov v rámci prechodu na zelenú ekonomiku. K týmto trendom patria zvyšovanie ľudského blahobytu a sociálnej spravodlivosti, ako aj redukcia

environmentálnych rizík a škôd. V daných sektoroch môže práve ozeleňovanie hospodárstva priniesť želané pozitívne výsledky – rast bohatstva, rast produkcie, slušnú prácu a zníženie chudoby. Ide o sektory, ako sú: a) poľnohospodárstvo, b) rybolov, c) voda, d) lesy, e) obnoviteľná energia, f) výroba, g) odpad, h) budovy, i) doprava, j) turizmus. Ako konštatujú ten Brink et al. (2012), je potrebné zdôrazniť, že prechod na zelenú ekonomiku zahŕňa ozeleňovanie celého radu kľúčových sektorov, ktoré sú mimoriadne dôležité pre chudobných. Príkladom sú poľnohospodárstvo, lesníctvo, rybolov a vodné hospodárstvo. Investície do ozeleňovania týchto sektorov, aj formou zvýšenia mikrofinancovania, môžu prispieť k stabilnejším pracovným miestam a zabezpečeniu živobytia pre chudobných, čo v konečnom dôsledku môže viesť aj k odstráneniu chudoby. Nemenej dôležitá bude aj ekologizácia tradičných sektorov ekonomiky, ako sú priemysel a energetika, pretože neriešenie ekologických problémov v ich rámci môže viesť k podstatnej degradácii ekosystémov s negatívnym vplyvom najmä na chudobných. Tabuľka 3 uvádza možné aktivity pri ozeleňovaní jednotlivých sektorov.

Tabuľka 3: Sektory zelenej ekonomiky a príklady možných aktivít pre ich ozeleňovanie

Sektor	**Cieľ**	**Príklady možných aktivít**
Poľnohospodárstvo	Investovanie do prírodného kapitálu	a) Zvýšenie investícií do udržateľného poľnohospodárstva v rozvojových krajinách. b) Prechod na zelené poľnohospodárske postupy. c) Ochrana a obnova pôdy cez postupy udržateľného manažmentu.
Rybolov		a) Zelené postupy, od technických opatrení na minimalizáciu negatívnych vplyvov rybolovu na moria až po zriadenie chránených morských oblastí. b) Riešenie problému nadmerného rybolovu a podpora ekosystémového manažmentu. c) Reforma dotácií. Investovanie do udržateľného turizmu a rekreácie.

Voda		a) Zlepšenie efektívnosti zásobovania vodou a podpora zelenej infraštruktúry. b) Zabezpečenie čistenia vody a prispôsobenie ekosystémov klimatickým zmenám. c) Stanovovanie cien vody. d) Inovácie, zavlažovanie, zníženie plytvania pri používaní a distribúcii. e) Zlepšenie meraní.
Lesy		a) Zníženie odlesňovania a zvýšenie udržateľného zalesňovania a obnovy. b) Lesy ako zdroj udržateľných produktov a ekosystémových služieb. c) Investovanie do udržateľných rekreačných aktivít. d) Monitorovanie lesov a kvality ekosystémových služieb.
Obnoviteľná energia	Investovanie do efektívnosti využívania energie a zdrojov	a) Mix obnoviteľných zdrojov energie: solárnych, veterných, geotermálnych, morských, bioplynových. b) Reforma dotácií z fosílnych zdrojov na obnoviteľné zdroje. c) Inteligentné elektrické siete.
Výroba		a) Zlepšenie efektívnosti využívania zdrojov a energie, rozsiahlejšie inovácie. b) Ekodizajn, zelené inžinierstvo, zelená chémia.
Odpad		a) Predchádzanie vzniku odpadu, ako sú stavebný, priemyselný, komunálny, najmä elektronický a potravinový odpad. b) Investície do zberu odpadu a infraštruktúry na jeho opätovné použitie, recykláciu, kompostovanie a likvidáciu.

		c) Zlepšovanie možností opätovného použitia, opravy, recyklácie produktov a rozvoj infraštruktúry.
Budovy		a) Budovy efektívne využívajúce energiu a zdroje – nové i existujúce. b) Udržateľné využívanie krajiny a územný rozvoj. c) Zelená infraštruktúra a zelené strechy.
Doprava		a) Zamedzenie alebo redukcia dopravy a jej vplyvov prostredníctvom územného rozvoja a hodnotenia vplyvov. b) Zvýšenie investícií do verejnej dopravy a ekologizácia sivej infraštruktúry (cesty, železnice). c) Reforma dotácií na fosílne palivá, cestnú infraštruktúru, používanie vozidiel (dotácie na dochádzanie, služobné auto), zavedenie alebo reformovanie spoplatnenia vozidiel a ciest. d) Zlepšenie technológií vozidiel a účinnosti palív, elektrifikácia vozidiel a infraštruktúry založená na obnoviteľných zdrojoch energie.
Turizmus		a) Udržateľný ekoturizmus. b) Rozvoj a ochrana prírodného kapitálu na zlepšenie turizmu a ekoturizmu (investície do chránených oblastí, zelených plôch, infraštruktúry, zdravých ekosystémov a krajiny). c) Udržateľná infraštruktúra (verejná doprava, budovy) a spoplatnenie služieb (voda, odpad, čistenie).

Zdroj: ten Brink et al. (2012). Vlastné spracovanie.

Ako pri vymedzení pojmu zelená ekonomika v časti 1.1, podobne aj pri vymedzení zeleného pracovného miesta je nutné zdôrazniť, že neexistuje jedna všeobecne akceptovaná definícia. Veľkou výzvou do budúcnosti je určiť, kedy môžeme určitý sektor či pracovné miesto v jeho rámci nazvať zeleným. Altenburg a Assmann (2017) konštatujú, že len niekoľko ekonomických pododvetví môžeme jednoznačne zaradiť medzi zelené sektory. Príkladmi sú výroba solárnych panelov a výroba veterných turbín. Dopĺňajú, že pri väčšine činností nie je možné jednoznačne určiť, či ide alebo nejde o zelené pracovné miesto. Avšak podľa UNEP (2008) môžeme zelené pracovné miesto definovať ako akékoľvek slušné pracovné miesto, ktoré prispieva k zachovaniu alebo obnove kvality životného prostredia v poľnohospodárstve, priemysle, službách a administratíve. Prirodzene, definícia je mimoriadne široká, z čoho vyplývajú následné komplikácie pri určovaní pracovných miest, ktoré môžeme považovať za zelené. Podľa ILO (2013) je zelené pracovné miesto slušné pracovné miesto, ktoré prispieva k zachovaniu alebo obnove životného prostredia, či už v tradičných odvetviach, ako sú výroba a stavebníctvo, alebo v nových zelených sektoroch, ako sú obnoviteľná energia a energetická efektívnosť. Zelené pracovné miesto pomáha: a) zlepšiť energetickú a surovinovú efektívnosť, b) obmedziť emisie skleníkových plynov, c) minimalizovať odpad a znečistenie, d) chrániť a obnovovať ekosystémy a e) podporovať adaptáciu na klimatické zmeny. Dôležitým aspektom definície zeleného pracovného miesta je skutočnosť, že zelené pracovné miesto musí byť aj slušným pracovným miestom, to znamená, že musí ísť o produktívne pracovné miesto poskytujúce primeraný príjem i sociálnu ochranu. Taktiež musí byť rešpektované právo pracovníka vyjadrovať sa k rozhodnutiam, ktoré ovplyvnia jeho život. Koncept slušnej práce je mnohodimenzionálny koncept, ktorého základom je dosiahnutie sociálnej spravodlivosti. Koncept slušnej práce, uznaný OSN a medzinárodnou komunitou, je začlenený do cieľov udržateľného rozvoja v rámci Agendy 2030 pre udržateľný rozvoj a má za cieľ poskytovať príležitosti na prácu, prácu, ktorá je produktívna a poskytuje: a) spravodlivý príjem, b) bezpečnosť na pracovisku a sociálnu ochranu rodín, c) lepšie perspektívy osobného rozvoja a sociálnej integrácie, d) slobodu ľudí vyjadrovať svoje obavy a participovať na rozhodnutiach, ktoré ovplyvňujú ich životy, a e) rovnosť príležitostí a rovnaké zaobchádzanie pre všetkých ľudí. Agenda slušnej práce má v rámci Medzinárodnej organizácie práce štyri vzájomne prepojené piliere, ako sú tvorba pracovných miest, sociálna ochrana, pracovné práva a sociálny dialóg (ILO et al., 2022). Na zelené pracovné miesta sa je teda možné pozerať z dvoch perspektív (schéma 2):

a) z hľadiska zamestnanosti v zelených sektoroch, teda pri výrobe zelených produktov a poskytovaní zelených služieb,

b) z hľadiska zamestnanosti v procesoch priaznivých pre životné prostredie.

Schéma 2: Vzťahy medzi celkovou zamestnanosťou, zamestnanosťou v zelených sektoroch, zamestnanosťou v procesoch priaznivých pre životné prostredie a slušnými pracovnými miestami

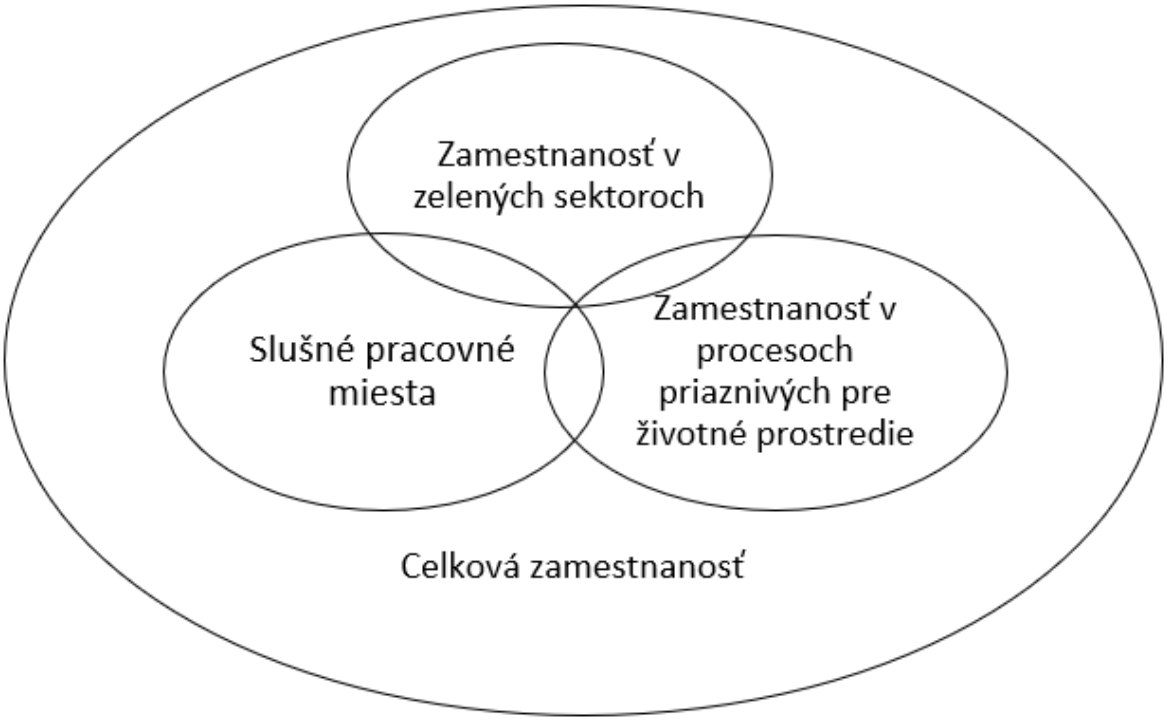

Zdroj: spracované podľa ILO (2013).

Schéma vychádza z koncepcie ILO (2013) pre oblasť zelených pracovných miest. Pri skúmaní zelených pracovných miest teda vychádzame z dvoch konceptov, ktoré sa navzájom dopĺňajú a ozrejmujú rôzne spôsoby ozeleňovania firiem a ekonomík. Na úrovni podnikov môžu zelené pracovné miesta produkovať tovary alebo poskytovať služby, ktoré sú prospešné pre životné prostredie. Príkladmi sú zelená doprava a zelené budovy. Avšak tieto zelené výstupy nie sú vždy založené výlučne na zelených výrobných procesoch a technológiách. Druhý pohľad je z procesného hľadiska. O zelených pracovných miestach hovoríme aj vtedy, ak prispievajú k vytváraniu lepšieho životného prostredia. Napríklad pomáhajú zlepšiť systémy recyklácie alebo znižujú spotrebu vody. Tu je potrebné upriamiť pozornosť na to, že zelené pracovné miesta definované pomocou procesného hľadiska nemusia nevyhnutne vytvárať produkty a poskytovať služby priaznivé pre životné prostredie. Z toho vyplýva, že o zelených pracovných miestach hovoríme, ak ide o (UNEP, 2008; ILO, 2013):

a) zamestnanosť v zelených sektoroch a zároveň slušné pracovné miesta a/alebo

b) zamestnanosť v procesoch priaznivých pre životné prostredie a zároveň slušné pracovné miesta.

V praxi sa je možné stretnúť aj s užšou definíciou zelených pracovných miest, ktorá sa zaoberá výlučne environmentálnymi aspektmi pracovného miesta. Správy medzinárodných organizácií (ILO, 2013; OECD, 2012; UNEP, 2008; World Bank, 2012) však jednoznačne uvádzajú, že o zelené pracovné miesta ide len vtedy, ak ich súčasne môžeme považovať za slušné pracovné miesta. To, ktorá definícia zelených pracovných miest bude použitá, môže závisieť aj od účelu jej použitia. Na určenie nových požiadaviek na zručnosti pri nových povolaniach a nových pracovných miestach môže byť užitočnejšia užšia definícia zelených pracovných miest orientovaná výlučne na environmentálne činnosti v ich rámci. Širší pohľad na zelené pracovné miesta sa zameriava aj na sociálnu dimenziu prechodu na zelenú ekonomiku a vyžaduje si skúmanie hlbších vplyvov na zamestnanosť naprieč celým hospodárstvom. Avšak bez ohľadu na to, ktorá definícia sa použije, zelené pracovné miesta tvoria len podmnožinu celkových efektov na zamestnanosť, ktoré sa prejavia počas ozeleňovania ekonomík (Altenburg a Assmann, 2017). Správa UNEP (2008) dáva pri definovaní zelených pracovných miest do súvislosti otázky zvyšovania efektívnosti a znižovania emisií s tradičnými problémami súvisiacimi s pracovným trhom, ako sú mzdy, kariérne vyhliadky, istota zamestnania, ochrana zdravia a bezpečnosť pri práci, ako aj práva pracovníkov. Kvalita pracovných miest sa však naprieč svetom výrazne odlišuje a neexistuje globálny štandard v tejto oblasti. Avšak aj keď je potrebné akceptovať určité rozdiely v odmeňovaní a pracovných podmienkach vo všeobecnosti, je potrebné dodržiavať určité štandardy. V súvislosti s prechodom na zelenú ekonomiku sa predpokladá, že budú pribúdať predovšetkým také pracovné miesta, ktoré sú priaznivé nielen pre životné prostredie, ale aj pre pracovníkov. V súčasnosti však existujú milióny pracovných miest v odvetviach podporujúcich environmentálne ciele, ktoré sa vyznačujú veľmi zlými pracovnými podmienkami. Príkladmi sú recyklácia elektronických zariadení v ázijských krajinách, práca v poľnohospodárstve či ťažba surovín potrebných na výrobu batérií, čo je v niektorých prípadoch spojené aj s nútenou prácou, detskou prácou a s vystavovaním pracovníkov nebezpečným látkam ohrozujúcim ich zdravie a životy. Koncepcia zelených pracovných miest sa musí snažiť čeliť aj týmto problémom. V rámci zelenej ekonomiky sa musí klásť rovnaký dôraz na slušné pracovné podmienky, ako aj na environmentálny aspekt práce. Tabuľka 4 naznačuje rozdiely vo filozofii vnímania zelených pracovných miest. O zelenom pracovnom mieste hovoríme len vtedy, ak ide o slušnú prácu.

Tabuľka 4: Koncepcia vnímania zelených pracovných miest

Pracovné miesta podporujúce environmentálne ciele, ktoré nie sú slušné: a) recyklátori bez adekvátnej bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci, b) nízkopríjmoví inštalatéri solárnych panelov.	**Zelené pracovné miesta (a zároveň slušné):** a) zelení architekti, b) dobre platení zamestnanci vo verejnej doprave.
Pracovné miesta, ktoré nie sú slušné a nepodporujú environmentálne ciele: a) ťažba uhlia s adekvátnou bezpečnosťou, b) pracovníci na bitúnkoch.	**Slušné, ale nie zelené pracovné miesta:** a) piloti, b) chemickí inžinieri.

Zdroj: spracované podľa UNEP (2008).

Konkrétny príklad na pochopenie faktu, že v praxi nie je ľahké určiť, či ide alebo nejde o zelené pracovné miesto, je možné nájsť v automobilovom priemysle. Ak je určitá automobilová súčiastka použitá v elektrickom vozidle, môžeme ju považovať za zelený produkt. Avšak ak je tá istá súčiastka namontovaná do vozidla so spaľovacím motorom, už to zelený produkt byť nemusí. Problematiku identifikácie zelených pracovných miest skúmali aj Altenburg a Assmann (2017) a uvádzajú, že problémom je aj to, že technológia sa vyvíja. Niektoré odvetvia považujeme v súčasnosti za zelené, pretože sú relatívne šetrné k životnému prostrediu. Tieto odvetvia však časom môžu zaostávať za medzinárodnými štandardmi v oblasti životného prostredia a v budúcnosti ich už nebude možné považovať za zelené. Okrem toho sa musí vziať do úvahy, že ekologický produkt môže byť vyrobený prostredníctvom environmentálne neudržateľného výrobného procesu, čo naznačuje aj schéma 2. Príkladom je veterná turbína vyrobená zo vstupov, ktoré boli vyprodukované a transportované uhlíkovo intenzívnym spôsobom. Na druhej strane výroba áut so spaľovacím motorom, pri ktorej sa postupne znižuje spotreba vody, znamená, že environmentálne priaznivý výrobný proces môže produkovať neekologický výrobok alebo službu. Pre správne pochopenie konceptu zelených pracovných miest je dôležité rozlišovať medzi environmentálnymi vplyvmi výstupov a environmentálnymi vplyvmi výrobných procesov.

2.2 Zelené pracovné miesta a zamestnanosť

Bude zelená ekonomika znamenať viac alebo menej práce? Cato (2009) konštatuje, že otázka množstva práce nie je niečo, čo by malo mať v rámci zelenej ekonomiky prioritu. Naopak, skôr by sme sa mali snažiť minimalizovať potrebnú prácu, než prácu vytvárať. Na prvom mieste by mala byť otázka kvality pracovných miest. Avšak milióny nových pracovných miest by mohli byť vytvorené len obnovou škôd na životnom prostredí, ktoré boli v minulosti spojené s procesom industrializácie.

Výskumné štúdie sú zamerané na skúmanie rôznych efektov zavádzania zelených politík na zamestnanosť. Ako uvádza World Bank (2012), prvá skupina štúdií sa orientuje na priame vplyvy prechodu na zelenú ekonomiku a počíta iba s pracovnými miestami, ktoré sú zelenými politikami vytvorené priamo. Zameriava sa na špecifické pracovné požiadavky, ktoré sú nevyhnutné pri práci s novými technológiami. V tomto kontexte treba upriamiť pozornosť na skutočnosť, že pri výrobe a inštalácii sú pracovníci poverení pomerne krátkodobými úlohami. Na druhej strane pracovné miesto potrebné pri prevádzke a údržbe má dlhodobejší charakter. Bowen (2012) podotýka, že v praxi väčšina literatúry sa v danej oblasti sústreďuje na priamo vytvorené pracovné miesta a neberie do úvahy nepriamu tvorbu pracovných miest, ktorá je ovplyvnená makroekonomickými účinkami politík. Druhá skupina štúdií skúma čisté vplyvy zelených politík na zamestnanosť, ktoré zahŕňajú novovytvorené zelené pracovné miesta aj pracovné miesta zrušené z dôvodu ekologizácie. Práve koncepcia čistej zmeny zamestnanosti je kľúčová pre hodnotenie celkových vplyvov zelených politík na pracovný trh. Tento prístup umožňuje považovať za zelené pracovné miesta také miesta, ktoré boli vytvorené zelenými politikami. Môžu byť však vytvorené aj v sektoroch bez zjavného priameho vzťahu k environmentálnym cieľom alebo len so sekundárnym vzťahom, ako je napríklad sektor finančných služieb. Veľmi dôležité je však zachytiť aj všetky tie pracovné miesta, ktoré zanikli z dôvodu vyšších cien a nižších reálnych miezd, nižšieho dopytu a následne nižších investícií v dôsledku implementácie zelených politík. Ďalšia skupina štúdií berie do úvahy rôzne časové horizonty. To znamená, že v dlhšom časovom období je možné upraviť viac ekonomických premenných. Štúdia autorov Ho et al. (2008) skúmala, aký vplyv by mohla mať politika zameraná na spoplatňovanie emisií uhlíka na priemysel v USA. Autori skúmali štyri časové obdobia a zistili, že:

a) vo veľmi krátkom období firmy nemôžu prispôsobiť ceny, čomu zodpovedajú klesajúce zisky;

b) v krátkom období môžu firmy zvýšiť ceny, aby reflektovali vyššie náklady na energie, dôjde však k zodpovedajúcemu poklesu predaja v dôsledku nahradenia produktu alebo importu zo zahraničia;

c) v strednodobom časovom horizonte sa okrem zmien v cenách produktov môže zmeniť aj mix vstupov, kapitál však zostáva v krajine a uvažuje sa s efektmi na celú ekonomiku;

d) z dlhodobého hľadiska môže byť kapitál realokovaný a nahradený energeticky účinnejšími technológiami.

Podobný prístup vo svojej štúdii využili aj Fankhauser et al. (2008). A zistili, že čím je časový horizont vzdialenejší, tým viac ekonomických premenných je možné upraviť. Uvažujú s tromi efektmi:

a) Krátkodobý efekt, keď dochádza k strate pracovných miest v odvetviach, ktoré sú priamo a nepriaznivo ovplyvnené novými politikami v oblasti klimatických zmien. V rovnakom období sú ako dôsledok týchto politík vytvárané nové pracovné miesta v iných odvetviach. V tomto prípade ide o priamy efekt na zamestnanosť.

b) Strednodobý efekt, keď sa vplyv klimatických politík rozšíri do celého hospodárstva. Tým vznikajú a zanikajú pracovné miesta naprieč jednotlivými odvetviami ovplyvnenými danými politikami.

c) Dlhodobý efekt, keď inovácie a vývoj nových technológií vytvárajú príležitosti pre investície a ekonomický rast. Ide o dynamický účinok klimatickej politiky, ktorému sa v rámci literatúry venuje menej pozornosti. Vplyv zavádzania nových technológií na pracovné miesta môže byť časom oslabený, pretože praktické skúsenosti získané v priebehu času zvyčajne pomáhajú zvyšovať produktivitu práce.

Politiky v rámci prechodu na zelenú ekonomiku teda so sebou prinášajú určité výzvy. Ho et al. (2008) poukazujú na dve kľúčové výzvy: a) identifikovať najviac zasiahnuté odvetvia a b) pochopiť plný rozsah a správne odhadnúť predpokladané trvanie vplyvov. Dôsledky implementácie zelených politík na zamestnanosť sa výrazne líšia v závislosti od časového horizontu, ktorý sledujeme. Krátkodobá redukcia zamestnanosti odzrkadľuje pokles produkcie a týka sa predovšetkým energeticky náročných odvetví. Na druhej strane prírastky v rámci iných odvetví by tieto negatívne dôsledky plne kompenzovali. Štúdia GHK (2009) skúmala vplyvy klimatických zmien na zamestnanosť. Zamerala sa na potenciál tvorby zelených pracovných miest a porovnala dostupné štúdie. Štúdia zistila, že odhady tvorby zelených pracovných miest nie sú porovnateľné kvôli:

a) geografickým rozdielom, lebo jednotlivé štúdie sú zamerané na Európsku úniu, USA, členský štát Európskej únie alebo na svet;
b) odvetvovým rozdielom, pretože často skúmajú len určité sektory, prípadne len určité časti odvetví;
c) hrubým a čistým vplyvom, na ktoré sa orientujú;
d) odlišným predpokladom týkajúcim sa ekonomického rastu a efektov existujúcich politík.

Pri prechode na zelenú ekonomiku bude vplyv na rôzne skupiny sektorov závisieť od toho, do akej miery na ne budú vplývať vyššie náklady na energie, a tiež od rozsahu transformácie a medzinárodnej konkurencie. Štúdia GHK (2009) uvádza, že v niektorých prípadoch bude hnacou silou zmien potreba zníženia nákladov. V iných prípadoch to bude potreba reagovať na odlišné preferencie trhov. V každom prípade významné zmeny v procesoch a produktoch budú nevyhnutné. Bowen (2012) upozorňuje na to, že prechod na zelenú ekonomiku bude predstavovať veľkú výzvu pre niektoré rozvojové krajiny. Dôvodom sú negatívne vyhliadky ich pracovných trhov v rámci potrebných štrukturálnych zmien. Týka sa to predovšetkým krajín, ktoré majú komparatívnu výhodu vo výrobe fosílnych palív, pričom ich stratégie priemyselného rozvoja sú postavené na lacnej energii z fosílnych palív. Prechod na zelenú ekonomiku so sebou prináša množstvo výziev a príležitostí. Je potrebné brať do úvahy vplyvy na zamestnanosť, príjem, produktivitu či ekonomický rast. ILO (2011) upozorňuje na to, že tvorcovia politík sa obávajú najmä celkových vplyvov ozeleňovania ekonomík na zamestnanosť. Práve preto je dôležité porozumieť tomu, aké sú celkové vplyvy ozeleňovania na zamestnanosť a príjmy v ekonomike. Do úvahy je potrebné vziať pozitívne aj negatívne aspekty prechodu na zelenú ekonomiku. V jeho rámci budú hrať kľúčovú úlohu dobre navrhnuté politiky na umožnenie čo najhladšieho prechodu a zabezpečenie rastu celkového počtu pracovných miest. V prvom rade je žiaduce zabezpečiť, aby došlo k zmene orientácie politík na vytváranie zelených pracovných miest, čo vyplýva z potreby väčšej environmentálnej udržateľnosti v hospodárstve. Zároveň je nutné riešiť situáciu v sektoroch, ktoré nie sú orientované na produkciu environmentálnych tovarov a služieb, lebo práve tie pocítia najvýraznejšie zmeny v zamestnanosti a príjmoch.

Ozeleňovanie ekonomík bude spojené s rozvojom nových zelených sektorov a činností v rámci existujúcich sektorov. Z toho vyplýva aj potreba nových zručností. Avšak nové zručnosti sa budú od pracovníkov vyžadovať aj na existujúcich pracovných miestach, ktoré už budú mať priaznivejší vplyv na životné prostredie. OECD (2011) zdôrazňuje, že politiky trhu práce a rozvoja zručností môžu významne prispieť k zelenšiemu rastu. Mali by sa zamerať na minimalizáciu prekážok pri nadobúdaní nových zručností a na zabránenie

nárastu štrukturálnej nezamestnanosti. To bude obzvlášť dôležité pri presune pracovníkov zo zanikajúcich odvetví do expandujúcich odvetví. Investície do zelených aktivít vytvoria mnoho pracovných miest a aj preto existuje všeobecná podpora zo strany vlád. Veľký potenciál má vytváranie pracovných miest v sektore obnoviteľnej energie, konkrétne v oblasti výroby a distribúcie obnoviteľnej energie. Obnoviteľné zdroje energie sa budú do značnej miery rozvíjať na úkor viac znečisťujúcich zdrojov energie, čo bude spojené so stratami pracovných miest v rámci malej časti celkovej pracovnej sily. Totiž najintenzívnejšie znečisťujúce odvetvia majú veľký podiel na celkových emisiách CO_2, ale len malý podiel na celkovej zamestnanosti. Existuje všeobecný predpoklad, že odklon od konvenčných zdrojov energie by mohol viesť k podstatným čistým prírastkom zamestnanosti. Avšak je potrebné si uvedomiť, že prechod na zelenú ekonomiku je oveľa viac ako len zmena v zdrojoch využívaných na výrobu energie. Prechod na zelenú ekonomiku si vyžaduje systémovú zmenu naprieč celou ekonomikou. Pestel (2019) skúmal vplyvy zelených energetických politík na zamestnanosť. Zdôrazňuje, že zástancovia aj odporcovia zelených energetických politík používajú ako argument ich vplyv na zamestnanosť. Zmena energetickej politiky môže mať pozitívny vplyv na hrubú zamestnanosť, keď sa vytvárajú nové pracovné miesta. Môže však mať vplyv na pokles zamestnanosti v sektoroch, ktoré nie sú považované za zelené. Je dôležité si uvedomiť, že zmena v energetickej politike je spravidla spojená s dotáciami na obnoviteľné zdroje energie, čím sa energia pre firmy a domácnosti stáva drahšou a môže mať negatívne vplyvy na zamestnanosť. Existujúce empirické štúdie poukazujú na pozitívne aj negatívne vplyvy zelených energetických politík na zamestnanosť. Efekty sú však z kvantitatívneho hľadiska mierne a celkový vplyv na čistú zamestnanosť je zanedbateľný. Z toho vyplýva dôležitý poznatok, že pri diskusiách o zelenej energetickej politike nie sú pádnym argumentom ani vytváranie, ani zánik pracovných miest. Práve preto by sa mali zelené energetické politiky posudzovať podľa toho, či sú schopné znížiť emisie látok znečisťujúcich životné prostredie a zároveň zabezpečiť spoľahlivé dodávky energie pre priemysel, a to pri primeraných nákladoch.

Ako uvádza aj UNEP (2012b), jednou z kľúčových výziev, ktorým čelia tvorcovia politík pri transformácii svojich ekonomík, je vytváranie slušných a zmysluplných pracovných miest. Vplyvom príchodu nových technológií dochádza k zmenám aj na trhu práce. Ekonomická transformácia ovplyvňuje zamestnanosť na troch rôznych úrovniach: a) naprieč sektormi, b) naprieč podnikmi v rámci rovnakého alebo podobného sektora a c) v rámci podnikov. Rýchlosť a vzťahy medzi vznikom a zánikom pracovných miest na týchto troch úrovniach vplývajú na množstvo pracovných miest a príjem. Krajiny si majú možnosť zvoliť mix politík, ktorý bude pre ne najvhodnejší pri prechode na zelenú

ekonomiku. Zvolené politiky budú mať široký dosah a ovplyvnia zamestnanosť v celom rade činností. Globálny prechod na zelenú ekonomiku môže poskytnúť množstvo pracovných príležitostí v rôznych odvetviach hospodárstva. Avšak pre úspešný prechod na zelenú ekonomiku bude kľúčové vyriešiť problémy s ním spojené. Navyše, prechod na zelenú ekonomiku nevedie automaticky k slušnejšej práci. Na to bude potrebné implementovať adekvátne politiky a vytvorenie silných inštitúcií trhu práce, ktoré podporia spravodlivý a inkluzívny prechod. Prechod na zelenú ekonomiku si vyžaduje aj širokú spoločenskú akceptáciu, ktorá bude možná len za predpokladu, ak tvorcovia politík zohľadnia životné a pracovné podmienky ľudí. Borel-Saladin a Turok (2013) uvádzajú, že zelená ekonomika môže podporiť globálnu ekonomiku tým, že umožní vytváranie väčšieho počtu udržateľných pracovných miest. Na jednej strane to bude viesť k vzniku rôznych druhov nových pracovných miest vrátane kvalifikovaných pracovných miest naviazaných na inovácie. Na druhej strane budú ohrozené pracovné miesta, najmä v sektoroch nadmerne znečisťujúcich životné prostredie závislých od využívania fosílnych palív. Do popredia bude vystupovať potreba uľahčenia realokácie pracovníkov z upadajúcich do rozvíjajúcich sa odvetví, ako je napríklad sektor obnoviteľnej energie. Prirodzene, nové odvetvia a povolania si budú vyžadovať nové zručnosti, a preto bude pri prechode na zelenú ekonomiku kľúčové, do akej miery budú jednotlivé krajiny úspešné v oblasti vzdelávania a rekvalifikácie pracovníkov. Politiky zamerané na trh práce a zručnosti zohrávajú v rámci zelenej ekonomiky významnú úlohu. Politiky trhu práce by mali zabezpečiť, aby sa pracovníci a firmy dokázali rýchlo prispôsobiť zmenám a využívali sa nové príležitosti pri prechode na zelenú ekonomiku. Prispejú tým k spravodlivejšiemu rozdeleniu nákladov na prispôsobenie sa zmeneným podmienkam, napríklad pri presune pracovníkov z upadajúcich do rozvíjajúcich sa sektorov (OECD, 2011).

V rámci Európskej únie sa využívajú rôzne legislatívne, regulačné, fiškálne a finančné nástroje s cieľom podporovať inovácie v oblasti technológií a umožniť investície do fyzického a ľudského kapitálu, ktoré využívajú zdroje efektívne. Používajú sa aj nástroje na zvýšenie povedomia o týchto investíciách a inováciách, aby sa čo najviac rozšírili a efektívne využívali. Cieľom týchto politík sú podpora a implementácia takých inovácií a zmien, ktoré sú efektívnejšie z hľadiska využívania zdrojov a budú mať vplyv na trh práce (European Commission, 2013). Schéma 3 znázorňuje škálu opatrení politiky Európskej únie v oblasti podpory vytvárania zelených pracovných miest.

Schéma 3: Politika Európskej únie v oblasti podpory vytvárania zelených pracovných miest

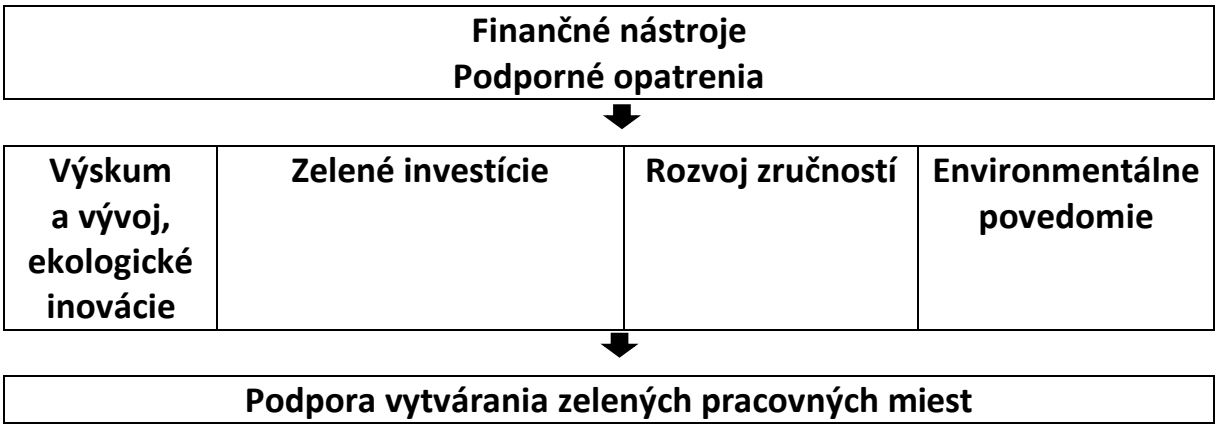

Zdroj: spracované podľa European Commission (2013).

Prechod na zelenú ekonomiku a zelené pracovné miesta nie je jednoduchý a sprevádzajú ho mnohé ťažkosti. Správa GHK (2009) uvádza, že potenciálne náklady na ozeleňovanie ekonomík nie sú dostatočne posudzované v prípade zamestnancov v upadajúcich sektoroch a dostatočne nie je braná do úvahy ani zraniteľnosť určitých kategórií zamestnancov vo vzťahu k príležitostiam na rekvalifikáciu. To znamená, že sú podceňované niektoré efekty, ktoré by mohli viesť k rastu štrukturálnej nezamestnanosti. Taktiež je potrebné identifikovať potenciálne prekážky rozvoja nových zelených pracovných miest. Zamestnávateľské organizácie a iné podnikateľské skupiny môžu prispieť k uľahčeniu prechodu na zelenú ekonomiku tým, že budú aktívne podporovať zapojenie sa do sociálneho dialógu a podnikať praktické kroky v rámci svojich pracovísk. Investície do rozvoja pracovnej sily sú v rámci prechodu na zelenú ekonomiku kľúčové (UNEP, 2008). Správa GHK (2009) uvádza ako príklad sektor obnoviteľných zdrojov energie, kde boli identifikované návrhy a opatrenia s cieľom rozvíjať pracovnú silu. A zahŕňajú:

- bezplatné alebo nízkonákladové školenia a certifikované kurzy v oblasti inštalácie a údržby systémov obnoviteľnej energie;
- finančné a daňové stimuly pre spoločnosti v sektore obnoviteľnej energie určené pre zamestnancov a ich odbornú prípravu;
- podporu pre školy a vzdelávacie inštitúcie, ktoré ponúkajú odbornú prípravu a certifikované programy v oblasti obnoviteľných zdrojov energie a energetickej efektívnosti.

Postupne boli v rámci členských štátov Európskej únie implementované rôzne stratégie a opatrenia na podporu zelenej zamestnanosti. Správa Európskej komisie (European Commission, 2013) zaradila opatrenia do šiestich skupín, ako sú:

a) rozvoj vzdelávania, odbornej prípravy a zručností na podporu ozeleňovania ekonomík;
b) daňové zmeny;
c) podpora rozvoja, šírenia a využívania zelených technológií v priemysle;
d) podpora zavádzania zelených technológií medzi spotrebiteľmi;
e) umožnenie investícií do zelenej infraštruktúry a adaptácie na klimatické zmeny;
f) vytváranie povedomia a spoločenského tlaku podporujúcich prechod na zelenú ekonomiku.

Oznámenie Európskej komisie *Towards a job-rich recovery* (European Commission, 2012) zdôrazňuje, že prechod na zelenú ekonomiku si vyžaduje zmenu v kvalifikačnom profile pracovnej sily. Prípadný nesúlad ponuky zručností na pracovnom trhu so zručnosťami požadovanými zo strany zamestnávateľov môže viesť k zvyšovaniu nezamestnanosti a spomaliť proces ozeleňovania hospodárstva. Nové zelené pracovné miesta si budú pravdepodobne vyžadovať vyšší a stredný stupeň kvalifikácie. A preto treba klásť dôraz na prispôsobovanie sa potrebám zamestnávateľov v zelenej ekonomike, čo platí predovšetkým pre starších pracovníkov a pracovníkov s nižšou kvalifikáciou. Naprieč krajinami Európskej únie je prijímané množstvo opatrení práve na riešenie zmien v dopyte po zručnostiach. Vznikajú nové kvalifikácie, zručnosti a profesijné profily, realizujú sa školenia a prognózujú sa potrebné zručnosti. Zámerom implementácie daňových zmien je podpora ozeleňovania ekonomík, a to tak, že sa snažia odrádzať od výroby a spotreby produktov a služieb, ktoré sú škodlivé pre životné prostredie. Na podporu nových zelených aktivít sa využívajú aj daňové výnimky a krajiny zavádzajú aj fiškálne nástroje na povzbudenie firiem a jednotlivcov, aby svoju výrobu a spotrebu preorientovali na produkty a služby, ktoré sú priaznivejšie pre životné prostredie. Podpora rozvoja, šírenia a využívania zelených technológií v priemysle spočíva v podpore inovácií, výskumu a vývoja, v zavádzaní procesov verejného obstarávania a vo vytváraní sietí a klastrov s cieľom transferu znalostí. Podpora zavádzania zelených technológií medzi spotrebiteľmi je zameraná na osvojenie si zelených technológií. To sa týka najmä energetickej efektívnosti a využívania obnoviteľnej energie. Významnými sú implementačné schémy zamerané na existujúce budovy, ktoré majú zvýšiť ich energetickú efektívnosť pomocou tepelnej izolácie a/alebo solárnych panelov. Investície do zelenej infraštruktúry sa primárne týkajú podpory rozširovania obnoviteľných zdrojov energie, úsilia čeliť

klimatickým zmenám a redukcie emisií skleníkových plynov. K ďalším významným investíciám patria výdavky na dopravu a odpadové hospodárstvo. Nemenej významnými sú opatrenia, ktorých cieľom je zvýšiť informovanosť zainteresovaných strán a širokej verejnosti o potrebe prechodu na zelenú ekonomiku. Tieto opatrenia sú realizované zo strany ministerstiev, sociálnych partnerov a iných inštitúcií, ktoré boli zriadené práve s cieľom zvyšovania povedomia o tejto problematike.

3 ZELENÁ EKONOMIKA AKO EKONOMIKA BUDÚCNOSTI

„Naše problémy nemôžeme vyriešiť rovnakým spôsobom myslenia, ktorý sme použili, keď sme ich vytvorili.“

Albert Einstein

3.1 Význam zelených politík pre udržateľnú budúcnosť

Autori publikácie *A New Blueprint for a Green Economy* uvádzajú, že ak je cieľom skutočná zelená ekonomika, svet stojí pred obrovskou výzvou z pohľadu udržateľnosti, s ktorou sa bude potrebné vyrovnať (Barbier a Markandya, 2013). Obrázok 3 poukazuje práve na túto výzvu. Základným problémom z hľadiska udržateľnosti je začarovaný kruh neudržateľného rastu, ktorý vyjadruje skutočnosť, že trhy a realizované politiky nezohľadňujú environmentálne hodnoty. To následne vedie k ekonomickému rozvoju spojenému s nadmernou environmentálnou degradáciou. Ak trhy a realizované politiky ignorujú environmentálne hodnoty, vyčerpávanie zdrojov a znečisťovanie životného prostredia sa budú prehlbovať. Výsledkom je, že začarovaný kruh sa v priebehu času posilňuje a súčasný model ekonomického rozvoja zostáva neudržateľný. Pearce a Barbier (2000) tvrdia, že efektívny a udržateľný manažment prírodného kapitálu je základom dlhodobého rozvoja ekonomík a ľudského blahobytu, teda environmentálne udržateľného rozvoja. Našli však len málo dôkazov o tom, že svet smeruje k udržateľnosti, a to aj napriek politickým vyhláseniam, ktoré podporujú udržateľnosť. Za najväčšiu hrozbu neudržateľného rozvoja považujú dlhodobé negatívne vplyvy na blahobyt budúcich generácií, pretože ekonomické a sociálne náklady spojené s nadmernou environmentálnou degradáciou a prehlbovanie ekologického nedostatku môžu byť signifikantné. Barbier a Markandya (2013) načrtávajú možnosti zelenej ekonomiky pri zvrátení súčasného neudržateľného rozvoja v troch vzájomne prepojených krokoch. V prvom rade je nevyhnutné, aby sa oceňovanie životného prostredia a znehodnocovanie prírodného kapitálu plne integrovali do rozvojových politík a stratégií. Je nutné zaistiť, aby trhy a politiky zahŕňali plné náklady a prínosy vplyvov na životné prostredie. V tej súvislosti je kľúčové zlepšiť a) oceňovanie životného prostredia a b) analýzy politík, ktoré majú vplyvy na životné prostredie. Po druhé úspech politík pri kontrole nadmernej degradácie životného prostredia je závislý od efektívnych a vhodných informácií, incentív, inštitúcií, investícií a infraštruktúry. Práve lepšie informácie o stave životného prostredia sú základom pre rozhodovací proces v súkromnej i verejnej sfére, ktorý má vplyv na alokáciu prírodného kapitálu pre ekonomický rozvoj. Dostupnosť týchto

informácií pri každodenných alokačných rozhodnutiach v ekonomike môže byť podporená rôznymi spôsobmi, ako sú regulačné opatrenia, trhovo orientované nástroje a vytváranie nových trhov. Opatrenia a nástroje sú tiež dôležité pri korekciách zlyhaní trhov a politík, ktoré by deformovali ekonomické stimuly určené na zlepšenie manažmentu životného prostredia. V mnohých krajinách je pri snahe o zvrátenie degradácie životného prostredia veľmi dôležité znížiť mieru korupcie, zlepšiť vládnutie, zefektívniť situáciu v rámci vlastníckych práv a podporiť lokálne komunity. Rola vlád pri zlepšovaní obnovy ekosystémov a manažmentu životného prostredia spočíva aj v a) poskytovaní vhodnej a efektívnej infraštruktúry prostredníctvom verejných investícií, b) ochrane kľúčových ekosystémov, c) zachovaní biodiverzity, d) nových stimulačných mechanizmoch a e) podpore nových technológií. Tretím nevyhnutným krokom je posilňovanie spolupráce medzi ekonómami, environmentálnymi vedcami a ekológmi, ktorá je nevyhnutná na monitorovanie a hodnotenie vplyvov pokračujúceho vyčerpávania prírodných zdrojov, znečisťovania životného prostredia a ekologického nedostatku na životné prostredie a blahobyt. Interdisciplinárna ekonomická a ekologická analýza a spolupráca odborníkov z ekonomických, ekologických a iných sociálnych a prírodných vied sa javí ako nevyhnutná na identifikáciu a hodnotenie rastúceho počtu komplexných globálnych problémov v oblasti životného prostredia.

Vo všeobecnosti panuje zhoda na tom, že je v rámci politík nutné realizovať určité intervencie s cieľom čeliť problémom zobrazeným na obrázku 3. Avšak zhoda nie je v odpovediach na otázky, na akej úrovni a v akom rozsahu je žiaduce intervencie realizovať. Ako konštatuje Huberman (2010), odporúčania pre politiky sú primárne formulované na makroekonomickej úrovni a reflektujú potrebu globálnych riešení. Dôvodom je skutočnosť, že makroekonomické analýzy sú užitočné pre načrtnutie hlavných trendov a identifikáciu sektorov, ktoré sú z hľadiska aktuálnych výziev kľúčové. Lawn (2008) ponúka vlastný pohľad na problematiku a uvádza, že environmentálnym krízam nie je možné efektívne čeliť na globálnej úrovni. Barbier (2012) zvýrazňuje potrebu mixu krátkodobých a dlhodobých politík. Pri zostavovaní vhodného mixu politík a nástrojov na ich realizáciu treba zohľadniť aj to, či ide o bohatú alebo chudobnú krajinu. Taktiež sa musí zobrať do úvahy aj fakt, že bude nutné pristúpiť ku kompromisom pri realizácii rôznych politík, a to aj za predpokladu, že majú spoločný cieľ – podporu rozvoja zelenej ekonomiky (tabuľka 5).

Obrázok 3: Začarovaný kruh neudržateľného rozvoja vedúci k neudržateľnosti a strate blahobytu v priebehu času

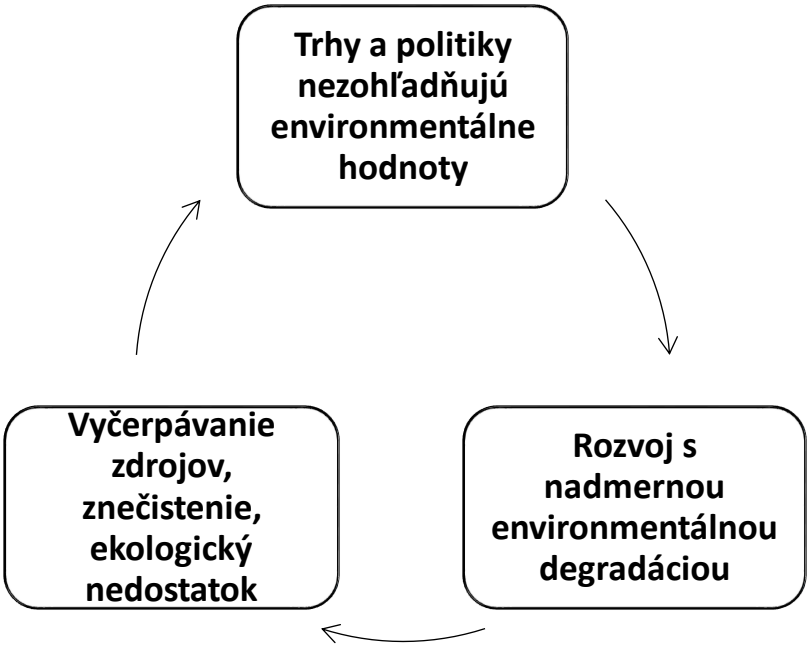

Zdroj: Barbier a Markandya (2013). Vlastné spracovanie.

Voľba vhodnej politiky zameranej na rozvoj zelenej ekonomiky záleží na konkrétnom koncepte zelenej ekonomiky, teda na tom, ako je definovaná a vnímaná. Newton a Cantarello (2014) uvádzajú, že pre množstvo tvorcov politík neexistuje konflikt medzi spôsobom fungovania ekonomiky či spoločnosti a zdravým životným prostredím. A preto z ich pohľadu nie je žiadna potreba zásadných spoločenských a ekonomických zmien. Cato (2011) uvádza, že ak sa nerealizujú zásadné spoločenské a ekonomické zmeny, ide o ekologickú modernizáciu, teda taký rozvoj zelenej ekonomiky, ktorý zachováva ekonomické štruktúry ako korporácie a trhy. Avšak produkty sú vyrábané efektívnejšie, ich produkcia spotrebuje menej energie a materiálov. Pre zástancov ekologickej modernizácie je riešením environmentálnej krízy ekologická efektívnosť. Cato (2009) však konštatuje, že ak chceme smerovať ku skutočnej zelenej ekonomike, musíme zmeniť systém, ktorý vytvoril environmentálne a sociálne problémy. Práve preto sú nutné hlbšie a zásadné zmeny, a teda nestačí len mierna modernizácia súčasného fungovania našich ekonomík a spoločnosti. Zástancovia radikálneho pohľadu na zelenú ekonomiku nepovažujú kapitalistickú ekonomiku za ekonomiku udržateľnú. Nesúhlasia s dominanciou malej skupiny transnacionálnych korporácií a problém vidia aj vo vysokom stupni globalizácie ekonomiky. Radikálni zelení ekonómovia navrhujú výrazné zmeny v súčasnom ekonomickom systéme a zdôrazňujú potrebu nových modelov a spôsobov

myslenia o ekonomike samotnej. Fiorino (2018) konštatuje, že koncept ekologickej modernizácie má svojich zástancov i kritikov. Kritika konceptu ekologickej modernizácie reflektuje rovnaké druhy problémov, aké kritici vyzdvihujú v súčasnosti v súvislosti so zelenou ekonomikou. Čiže ide o pokračovanie dominancie bohatých krajín a korporácií, čo je hlavnou príčinou ekologických kríz. Odôvodnenosť kritiky však závisí od toho, o ktorej verzii ekologickej modernizácie hovoríme, či ide o ekologickú modernizáciu zameranú na ekologickú efektívnosť a inovácie alebo o systémovejšiu verziu ekologickej modernizácie založenú na inštitucionálnych zmenách. Jänicke (2008) však uvádza, že aj napriek impozantnému potenciálu ekologickej modernizácie daný koncept nie je postačujúci na zaistenie dlhodobej stabilizácie životného prostredia. Riešenie mnohých problémov si totiž vyžaduje určité spoločenské zmeny a zmeny v životnom štýle. Ani významný rast ekologickej efektívnosti nebude postačovať na to, aby bolo možné čeliť exponenciálnemu rastu. Na druhej strane zástancovia ekologickej modernizácie vyzdvihujú jej významný prínos v tom, že väčšina výskumu v rámci životného prostredia vychádza z predpokladu, že spôsob fungovania priemyslu a štátov je priamou príčinou ekologických škôd (Murphy, 2000).

Tabuľka 5: Prehľad vybraných politík na podporu rozvoja zelenej ekonomiky

Náročnosť implementácie	**Kompromisy medzi lokálnymi, krátkodobými efektmi a globálnymi, dlhodobými efektmi**		
	Málo kompromisov	**Určité kompromisy**	**Veľa kompromisov**
Nízka	a) Uchovávanie energie. b) Územné plánovanie.	a) Zlepšenie pitnej vody a hygieny. b) Rozvoj palivovo úsporných vozidiel.	a) Projekty na zadržiavanie uhlíka. b) Ochrana oceánov a manažment rybolovu.
Stredná	Mestská hromadná doprava	a) Nízkonákladová dodávka čistej energie. b) Odstránenie dotácií na fosílne palivá. c) Dotácie na výskum a vývoj čistej energie.	a) Medzinárodné platby za ekosystémové služby. b) Rozsiahle vodohospodárske projekty.

Vysoká	Regulácia a spoplatňovanie znečisťovania	a) Manažment a spoplatňovanie prírodných zdrojov. b) Udržateľná intenzifikácia poľnohospodárstva. c) Spoplatňovanie vody. d) Zrušenie dotácií na vodu. e) Spoplatňovanie uhlíka.	a) Globálna uhlíková daň. b) Vysokonákladová dodávka čistej energie. c) Zrušenie dotácií v poľnohospodárstve.

Zdroj: Barbier (2012). Vlastné spracovanie.

Prechod na zelenú ekonomiku môže byť iniciovaný a poháňaný viacerými faktormi. ILO (2011) konštatuje, že v rámci trhového mechanizmu existujú stimuly na spustenie takéhoto prechodu a pre štrukturálnu zmenu je nevyhnutný exogénny šok, ktorý by mohol prísť najmä zo štyroch oblastí, ktorými sú:

a) **Ceny energií.** Jedným z možných šokov je šok na trhoch s fosílnymi palivami. Ak sú podmienky priaznivé, trhy sú schopné predvídať dlhodobý nedostatok a dochádza k postupnému zvyšovaniu cien, čo umožňuje firmám a spotrebiteľom prispôsobiť sa postupne sa zvyšujúcim cenám energií. Skúsenosti z minulosti poukazujú na skutočnosť, že energetické trhy sú náchylné na špekulácie a cenové bubliny. Ak by došlo k prudkému cenovému šoku, prispôsobenie sa danému nákladovému šoku by v konečnom dôsledku prinútilo ekonomiku k vyššej produktivite zdrojov a zvýšeným investíciám do zelených technológií. Avšak prechod zapríčinený náhlym cenovým šokom by mal veľmi negatívne krátkodobé vplyvy na hrubý domáci produkt a zamestnanosť.

b) **Nová technológia.** Ďalším spúšťačom prechodu na zelenú ekonomiku môže byť napríklad vynájdenie lacného obnoviteľného zdroja energie, ktorý je použiteľný vo veľkom rozsahu. V danom prípade by sa energia z fosílnych palív stala menej konkurencieschopnou a motivácia spotrebiteľov a firiem prejsť na obnoviteľné zdroje energie by bola vysoká. Aj keď je možné, že nová technológia môže byť objavená aj bez vládnej podpory, určitý zásadný prelom v oblasti zelenej technológie si bude vyžadovať rozsiahle vládne stimuly pre výskum a vývoj. Je to aj z dôvodu dôležitosti čo najrýchlejšieho šírenia novej technológie, čo môže oslabovať súkromné stimuly na investovanie.

c) **Zmeny v preferenciách a dopyte.** Zmeny spotrebiteľského správania môžu tiež zohrávať dôležitú úlohu pri iniciovaní prechodu na zelenú ekonomiku. Zvýšené environmentálne povedomie a environmentálna zodpovednosť môžu

viesť spotrebiteľov k tomu, aby spotrebovávali čoraz viac udržateľných tovarov a služieb. Tieto zmenené preferencie môžu viesť k ochote platiť vyššie ceny za udržateľné produkty a následne povzbudiť firmy, aby investovali do zelených výrobných zariadení a ponúkali viac udržateľných tovarov a služieb.

d) **Rola politík.** V mnohých prípadoch je to práve politika vlády, ktorá môže ovplyvňovať a uľahčovať prechod na zelenú ekonomiku. Je to z toho dôvodu, že existuje množstvo zelených nástrojov, ktoré by pri vhodnom dizajne a implementácii mohli podporiť zelenšie technológie a znižovanie emisií.

Prechod na zelenú ekonomiku bude medzi krajinami značne diferencovaný. Je to z dôvodov určitých špecifík vychádzajúcich z prírodného a ľudského kapitálu a relatívnej úrovne rozvoja každej krajiny. UNEP (2011) však konštatuje, že v rámci prechodu na zelenú ekonomiku budú krajiny konfrontované s množstvom výziev a príležitostí. Niektoré krajiny dosiahli vysokú úroveň ľudského rozvoja, avšak často aj vďaka nadmernému vyčerpávaniu prírodného bohatstva, zhoršovaniu kvality životného prostredia a vysokým emisiám skleníkových plynov. Pre tieto krajiny bude výzvou znížiť svoju ekologickú stopu na obyvateľa bez toho, aby v nich došlo k zhoršeniu kvality života. V praxi realizovateľnými príkladmi sú zlepšovanie zelených plôch v mestách a nízkouhlíková verejná doprava. Predovšetkým v menej rozvinutých krajinách, ktoré si udržiavajú relatívne nízku ekologickú stopu na obyvateľa, bude potrebné zlepšiť úroveň poskytovania služieb a životnú úroveň. Pre tieto krajiny spočíva najväčšia výzva v tom, že zvyšovanie celkového blahobytu by nemalo byť spojené s extrémnym zvýšením ich ekologickej stopy. Ako uvádzajú ten Brink et al. (2012), je zrejmé, že prechod na zelenú ekonomiku bude musieť byť sprevádzaný využívaním širokej škály politických a finančných nástrojov zameraných na udržateľnú výrobu a spotrebu. Ozeleňovanie sektorov ekonomík bude musieť byť podporované takými nástrojmi a prístupmi, ktoré budú smerovať k napĺňaniu spoločenských cieľov.

Zelená politická agenda sa skladá z troch elementov: princípov, nástrojov politík a indikátorov. Princípy vyjadrujú základné myšlienky a kritériá pre hodnotenie nástrojov politík a ich aplikovanie. Nástroje politík sú mechanizmy, ktorých cieľom je zmena správania na dosiahnutie stanovených cieľov. Mali by reflektovať princípy a prepájať ich so želanými výstupmi. Indikátory určujú rozsah napĺňania agendy, a teda to, či je alebo nie je úspešná. Základom zelenej politickej agendy sú práve princípy, na ktorých je založená. Vo verejnej politike sa stretávame s princípmi, ktoré usmerňujú rozhodovací proces a využívanie nástrojov politík. Tieto princípy sa vyznačujú tým, že nástroje politík, alebo ich kombinácie, by mali byť a) efektívne pri dosahovaní cieľov; b) spravodlivé v tom, že neškodia ani nezvýhodňujú určité skupiny spôsobom, ktorý by sa javil ako

neférový; c) nákladovo efektívne pri dosahovaní želaných výstupov a d) uskutočniteľné z pohľadu možného získania potrebnej politickej podpory. V rámci zelenej politickej agendy by s ohľadom na princípy mali byť jednotlivé stratégie dizajnované na zníženie rizík v oblastiach životného prostredia a ľudského zdravia, mali by podporovať lokálnu kontrolu a mali by byť využité len v tom prípade, ak sa očakáva, že prínosy prevýšia náklady (Fiorino, 2018). Zhrnutie základných princípov, nástrojov politík a indikátorov v rámci zelenej politickej agendy je obsahom tabuľky 6.

Tabuľka 6: Zelená politická agenda: princípy, nástroje a indikátory

Princípy Kritériá pre výber a hodnotenie politických rozhodnutí.	a) Hľadať pozitívne a synergické spôsoby prepájania ekologických a ekonomických cieľov. b) Udeliť kritickým zdrojom a ekosystémom zásadnú prioritu v rozhodovacích procesoch. c) Cieliť na výsledky prinášajúce zníženie ekonomickej nerovnosti. d) Zamerať sa na politiky rozširujúce možnosti zamestnania podporujúceho rodinu a kariéru. e) Vytvárať mechanizmy na zahŕňanie oceňovania spoločenských nákladov pri rozhodovacích procesoch. f) Integrovať inštitúcie a politiky naprieč vzájomne prepojenými oblasťami politík v čo najväčšej možnej miere.
Nástroje politík Mechanizmy na zmenu správania na dosiahnutie cieľov politiky.	a) Povinné výkonnostné štandardy. b) Mechanizmy obchodovania. c) Dane zo znečistenia. d) Platby za ekosystémové služby.
Indikátory Meranie, či sú dosahované ciele s následnou modifikáciou stratégií, politík a investícií.	a) Environmentálna a zdrojová produktivita. b) Základňa prírodných zdrojov. c) Environmentálna kvalita života. d) Efektívnosť politík.

Zdroj: Fiorino (2018). Vlastné spracovanie.

Počas Samitu Zeme Rio+20 boli preskúmané silné a slabé stránky manažmentu globálnej politiky udržateľného rozvoja. Stanovili sa tiež ciele pre budúce iniciatívy a výzvy. Dokument *The Future We Want* (UN, 2012) zdôrazňuje potrebu budúceho posilňovania medzinárodnej spolupráce pri podpore zelenej ekonomiky. Zelená ekonomika je považovaná za dôležitý nástroj na dosahovanie udržateľného rozvoja. Môže poskytnúť možnosti pre vytváranie vhodných politík. Nemala by však byť len súborom nepružných pravidiel. Zelená ekonomika by mala prispieť k odstráneniu chudoby a k udržateľnému ekonomickému rastu, k posilneniu sociálneho začlenenia, k zlepšeniu ľudského blahobytu a vytvoreniu príležitostí na zamestnanie sa a slušnú prácu pre všetkých, samozrejme, za predpokladu zdravého fungovania ekosystémov. Jedným z hlavných výsledkov Samitu Zeme Rio+20 bola dohoda na spustení procesu vytvárania cieľov udržateľného rozvoja, ktoré by vychádzali z miléniových rozvojových cieľov. Následne v roku 2015 na samite OSN v New Yorku 193 krajín jednohlasne prijalo sedemnásť cieľov udržateľného rozvoja v rámci Agendy 2030 pre udržateľný rozvoj. V období do roku 2030 bude hlavnou výzvou pri napĺňaní cieľov posilnenie medzinárodnej spolupráce, pretože ciele Agendy 2030 pre udržateľný rozvoj sú stanovené mimoriadne ambiciózne. Minimálne tri zo sedemnástich cieľov udržateľného rozvoja je možné považovať za zelené ciele (Boromisa et al., 2017), a to:

- Cieľ č. 8: Slušná práca a ekonomický rast – podporovať trvalý, inkluzívny a udržateľný ekonomický rast, plnú a produktívnu zamestnanosť a slušnú prácu pre všetkých. Podporujú sa tým zelený rast a zelené pracovné miesta.
- Cieľ č. 9: Priemysel, inovácie a infraštruktúra – vytvárať odolnú infraštruktúru, podporovať inkluzívnu i udržateľnú industrializáciu a posilniť inovácie. Podporuje sa tým ozeleňovanie ekonomiky.
- Cieľ č. 11: Udržateľné mestá a komunity – premeniť mestá a ľudské obydlia na inkluzívne, bezpečné, odolné a udržateľné. To korešponduje s ozeleňovaním miest.

Potenciálne prínosy ozeleňovania ekonomík sú nesporné. V mnohých prípadoch je základným problémom existencia obáv, že v súčasnosti musíme vynaložiť značné náklady na ozeleňovanie ekonomík a prínosy sa prejavia až v dlhodobom horizonte. Avšak dokonca ani Svetová banka (World Bank, 2012), ktorej prístup typologicky spadá pod slabý koncept zelenej ekonomiky, ako bolo vysvetlené v časti 1.1, s daným tvrdením nesúhlasí. V skutočnosti sa mnohé výhody prechodu na zelenú ekonomiku môžu prejaviť už v krátkodobom a strednodobom horizonte (tabuľka 7). Čisté vplyvy zelených politík sa líšia v závislosti od toho, akým spôsobom pristupujú tvorcovia politík ku

kompromisom medzi nákladmi a prínosmi. Môžeme v tomto prípade zaradiť k nákladom možný pokles investícií, príjmov či spotreby a k prínosom ekonomické, sociálne a environmentálne zlepšenia.

Tabuľka 7: Potenciálne prínosy zelených politík

Typ prínosu	**Vplyv na blahobyt**	**Spôsob ovplyvňovania blahobytu**
Environmentálny	Priame zvýšenie blahobytu.	Zlepšené životné prostredie.
Ekonomický	Zvyšovanie blahobytu prostredníctvom zvyšovania príjmu.	a) Rast fyzického, ľudského a prírodného kapitálu. b) Zrýchlenie inovácií prostredníctvom korekcie zlyhaní trhu v oblasti znalostí. c) Zvýšená efektívnosť vďaka korekcii neenvironmentálnych zlyhaní trhu a ovplyvňovaniu správania.
Sociálny	Zvyšovanie blahobytu prostredníctvom distribučných efektov, zníženej volatility a iných sociálnych indikátorov.	a) Zvýšená odolnosť proti prírodným katastrofám, kolísaniu cien komodít a ekonomickým krízam. b) Vytváranie pracovných miest a znižovanie chudoby.

Zdroj: spracované podľa World Bank (2012).

Vnímanie prechodu na zelenú ekonomiku je v určitých prípadoch rozporuplné a v rámci spoločnosti panujú isté obavy. OECD (2011) konštatuje, že existuje rozšírený názor, že niektorí ľudia sa budú mať kvôli zeleným politikám horšie. Aj keď to tak nie je, je potrebné sa s tým vyrovnať najmä preto, aby neboli spochybňované kľúčové politiky v rámci prechodu na zelenú ekonomiku. Všetky zainteresované strany, ktorých prechod pravdepodobne ovplyvní, musia byť súčasťou procesu tvorby politík od začiatku. Proces tvorby politík musí byť transparentný a musí jasne vysvetliť dôvody reforiem. Akékoľvek negatívne vplyvy na chudobnejšie domácnosti je potrebné kompenzovať dobre cielenými opatreniami, ktoré zohľadňujú nastavenie celého daňového a transferového systému. V prípade negatívnych vplyvov na konkurencieschopnosť firiem môže byť opodstatnené vytváranie kompenzačných schém, ktoré sú však nákladné.

Preto je dôležité koordinovať prijímané politiky so všetkými zainteresovanými stranami. Napríklad postupné zrušenie dotácií na fosílne palivá bude mať pozitívne vplyvy na životné prostredie a hospodárstvo. Avšak pravdepodobne sa prejavia aj negatívne dôsledky v niektorých štátoch alebo v rámci určitých skupín obyvateľstva. Problémom je časový nesúlad negatívnych a pozitívnych efektov. Nárast cien pohonných látok bude pre niektorých ľudí významný a okamžite zrejmý. Na druhej strane ekonomické a environmentálne pozitíva budú viac rozptýlené a pravdepodobne budú viditeľné až v dlhšom časovom horizonte. Práve z toho dôvodu je v rámci prechodu na zelenú ekonomiku nutnosťou zavádzať kompenzačné opatrenia cielené na najzraniteľnejšie časti obyvateľstva. Svetová banka (World Bank, 2012) považuje za kľúčové prispôsobiť stratégie tak, aby sa maximalizovali lokálne a okamžité výhody na jednej strane. Na druhej strane je potrebné v rámci prípravy stratégií dbať na to, aby nedošlo k zablokovaniu procesu ozeleňovania ekonomík. Zelené politiky si vyžadujú, aby vlády lepšie zvládali zlyhania trhov a riadenia. Optimálne riešenia sa budú líšiť naprieč jednotlivými krajinami, pretože tie sa líšia rôznym stupňom inštitucionálnej kapacity, transparentnosti a zodpovednosti. Práve preto musia byť stratégie prechodu na zelenú ekonomiku prispôsobené podmienkam danej krajiny. Je potrebné si uvedomiť, že aj keď je určitá stratégia mimoriadne úspešná v jednej krajine, v inej krajine môže úplne zlyhať. Stratégie ozeleňovania ekonomík by sa mali zamerať na minimalizáciu nákladov na prechod a zároveň ich kompenzáciu v čo najväčšej miere viditeľnými a okamžitými výhodami. Je teda nevyhnutné navrhnúť politiky na maximalizáciu krátkodobých lokálnych benefitov, ako sú zvýšená efektívnosť, produktivita, bezpečnosť a odolnosť, tvorba pracovných miest a zmierňovanie chudoby. Avšak vlády nemôžu spraviť všetky potrebné zmeny naraz. Majú obmedzené zdroje a obmedzenú implementačnú kapacitu na to, aby sa mohli venovať zložitým problémom. Taktiež je limitovaný aj ich politický kapitál na presadzovanie zmien a obranu svojich politík proti záujmovým skupinám a politickej opozícii. Preto sa vlády musia zamerať na sektory a intervencie, ktoré sú najurgentnejšie a môžu pomôcť znížiť zotrvačnosť a zabrániť nezvratnosti v rámci súčasných ekonomík. Tabuľka 8 ilustruje príklady princípov pre vytváranie stratégií pri ozeleňovaní ekonomík a upriamuje pozornosť na lokálne a okamžité benefity. Zatiaľ čo nízkouhlíková energia z obnoviteľných zdrojov je veľmi žiaduca, je jednoduchšie postaviť elektrárne využívajúce obnoviteľné zdroje energie neskôr, než sa snažiť zvrátiť zlé územné plánovanie, ktoré viedlo k rozrastajúcim sa mestám. Dobré územné plánovanie a verejná mestská doprava môžu poskytnúť krátkodobé výhody. Príkladom je redukcia kongescií a vystavenia sa prírodným katastrofám, ako aj uprednostňovanie hustejšieho a energeticky efektívnejšieho rozvoja. Chudobnejšie krajiny by mali uprednostňovať také politiky, ktoré majú nulové

ekonomické náklady vďaka synergiám v rámci rozvoja. Príkladmi sú rozvoj vodnej energie alebo rozšírenie politík rodinného plánovania na zvládnutie populačných tlakov a zlepšenie výsledkov v oblastiach vzdelávania a zdravia. Druhou skupinou politík sú politiky s určitými ekonomickými nákladmi, ktoré majú priamy vplyv na blahobyt. Sú zamerané na lokálne environmentálne problémy, ako sú prírodné riziká a znečistené ovzdušie. Tretiu skupinu politík, na ktoré by sa mali chudobnejšie krajiny zameriavať v rámci prechodu na zelenú ekonomiku, sú politiky financované z externých zdrojov vrátane obchodovania s uhlíkom.

Tabuľka 8: Príklady princípov pre vytváranie stratégií pri ozeleňovaní ekonomík

		Lokálne a okamžité benefity	
		Nižšie (existujú kompromisy medzi krátkodobými a dlhodobými alebo lokálnymi a globálnymi výhodami)	**Vyššie (politiky poskytujú lokálne a okamžité výhody)**
Zotrvačnosť a/alebo riziko zablokovania a nezvratnosti	**Nižšie (zásahy sú menej urgentné)**	a) Nízkouhlíkové a zároveň drahšie dodávky energií. b) Spoplatňovanie uhlíka. c) Prísnejšia regulácia odpadových vôd.	a) Manažment v oblastiach pitnej vody, hygieny a nakladania s pevným odpadom. b) Nízkouhlíkové a zároveň lacné dodávky energií. c) Zníženie strát pri zásobovaní elektrickou energiou. d) Manažment dopytu po elektrickej energii. e) Viacúčelové malé vodné nádrže.
	Vyššie (zásahy sú urgentné)	a) Zníženie odlesňovania. b) Ochrana pobrežných	a) Územné plánovanie. b) Verejná mestská doprava.

		a prírodných oblastí. c) Regulácia celkového množstva úlovkov v rámci rybolovu.	c) Rodinné plánovanie. d) Udržateľná intenzifikácia v poľnohospodárstve. e) Viacúčelové veľkokapacitné vodné nádrže.

Zdroj: spracované podľa World Bank (2012).

Vo svojej podstate je pre vývoj v jednotlivých štátoch sveta kľúčový prístup národnej vlády. Borel-Saladin a Torek (2013) konštatujú, že prijatie komplexnej škály dostupných nástrojov na ozeleňovanie ekonomík by mohlo viesť nielen k čiastočnej, ale aj transformačnej zmene hospodárstva. Zelená ekonomika predstavuje komplexný súbor riešení, ktoré musia byť adekvátne kombinované, aby umožnili krajinám a regiónom posunúť sa smerom k udržateľnej budúcnosti. V tomto procese je rozhodujúcim postoj vlády, či sa v krajine dosiahnu čiastkové alebo transformačné zmeny. Dosahovanie čiastkových zmien je v niektorých prípadoch úzko spojené s nedostatočným záväzkom k ozeleňovaniu ekonomík. V danom prípade môže ísť skôr o navodzovanie pocitu, že krajina na snaží vyzerať a pôsobiť na svoje okolie zelenšie, ako to v skutočnosti je. Druhou možnosťou je prijať odvážnu víziu zelenej ekonomiky a implementovať celú škálu dostupných nástrojov s cieľom transformovať súčasný ekonomický systém na taký, ktorý vo svojej podstate nepoškodzuje životné prostredie a je udržateľný. A práve politická vôľa je kľúčom k dosiahnutiu transformačnej zmeny nevyhnutnej na ozeleňovanie hospodárstva a dosiahnutie podstatného pokroku smerom k dlhodobej udržateľnosti.

3.2 Význam Európskej zelenej dohody a spravodlivej transformácie pre udržateľnú budúcnosť

V decembri 2019 Európska komisia definovala súbor šiestich politických priorít na obdobie rokov 2019 – 2024, ktorými sú:

1. Európska zelená dohoda, ktorej cieľom je zabezpečiť, aby sa z Európy stal prvý klimaticky neutrálny kontinent s moderným hospodárstvom efektívne využívajúcim zdroje;
2. Európa pripravená na digitálny vek s digitálnou stratégiou Európskej únie, ktorej cieľom je posilnenie postavenia ľudí prostredníctvom novej generácie technológií;
3. hospodárstvo pracujúce v prospech ľudí, vytvárajúce atraktívnejšie investičné prostredie a zabezpečujúce rast, ktorý vytvára kvalitné pracovné miesta predovšetkým pre mladých ľudí a malé podniky;
4. silnejšia Európa vo svete, čo znamená, že Európska únia sa bude snažiť o posilnenie svojho hlasu vo svete tým, že bude presadzovať multilateralizmus a medzinárodný poriadok založený na pravidlách;
5. podpora európskeho spôsobu života ochranou právneho štátu a postavenie sa za spravodlivosť a základné hodnoty Európskej únie;
6. nový impulz pre európsku demokraciu, čo znamená dať Európanom väčšie slovo a chrániť našu demokraciu pred vonkajšími zásahmi, ako sú dezinformácie a nenávistné prejavy v online priestore.

Európska komisia predstavila Európsku zelenú dohodu 11. decembra 2019. Európska zelená dohoda stanovuje viacero politických iniciatív, ktorých cieľom je, aby bola Európa do roku 2050 prvým klimaticky neutrálnym kontinentom. A zároveň sa posilní ekonomika, zlepšia sa zdravie i kvalita života ľudí a nezabudne sa na žiadneho jednotlivca ani región. Ako zdôrazňuje Fetting (2020), Európska zelená dohoda je všeobecnou politickou stratégiou, ktorá načrtáva ambície a ciele v rôznych sektoroch politík. Zahŕňa množstvo iniciatív a legislatívnych aktov, ktoré majú spoločne umožniť spravodlivú, udržateľnú a inkluzívnu transformáciu európskej spoločnosti a hospodárstva. Európsku zelenú dohodu tvorí osem kľúčových oblastí (European Commission, 2019):

1. zvýšenie ambícií Európskej únie v oblasti klímy na roky 2030 a 2050,
2. čisté, cenovo dostupné a bezpečné dodávky energie,
3. mobilizácia priemyslu pre čisté a obehové hospodárstvo,
4. výstavba a renovácia efektívne využívajúca zdroje,
5. ambícia nulového znečistenia pre životné prostredie bez toxických látok,
6. zachovanie i obnova ekosystémov a biodiverzity,
7. stratégia Z farmy na stôl: spravodlivý, zdravý a environmentálne priaznivý potravinový systém,

8. urýchlenie prechodu na udržateľnú a inteligentnú mobilitu.

Zásadná úloha na nasledujúce dekády spočíva v dekarbonizácii ekonomík a prechode na nízkouhlíkovú a zelenú ekonomiku. To však bude možné len za predpokladu, že transformácia bude spravodlivá a v jej priebehu sa na nikoho nezabudne. Galgóczi (2018) konštatuje, že termín spravodlivá transformácia sa objavil na začiatku 90. rokov 20. storočia ako odpoveď na požiadavku odborov na zosúladenie pracovných, sociálnych a environmentálnych priorít. Ako etablovaný nástroj politík na globálnej scéne sa stáva až od roku 2010, keď sa začína objavovať v medzinárodných dohodách. Parížska dohoda z roku 2015 (UNFCCC, 2015) obsahuje text, kde sa uvádza, že je potrebné brať do úvahy požiadavky spravodlivej transformácie pracovnej sily a vytvárania slušnej práce a kvalitných pracovných miest v súlade s prioritami rozvoja definovanými na národnej úrovni. V rámci konceptu spravodlivej transformácie je dôležité poukázať na dve skutočnosti. Po prvé spravodlivá transformácia by mala zahŕňať viac než len blahobyt a je vo všeobecnom záujme, aby bol prechod uľahčovaný a aktívne podporovaný. Po druhé dekarbonizácia a prechod na zelenú ekonomiku sú plánované s jasne definovanými cieľmi. Preto to nie je možné považovať len za nejaký ďalší prechod, ktorý nevyhnutne ovplyvňuje pracovné a životné podmienky ľudí, ako sú napríklad digitalizácia a globalizácia. To znamená, že pri tvorbe a implementácii politík sú vyžadované cielené a holistické prístupy. Spravodlivá transformácia nemôže byť len doplnkom klimatickej politiky, musí byť neoddeliteľnou súčasťou politického rámca udržateľného rozvoja. Z funkčného hľadiska má spravodlivá transformácia dve hlavné dimenzie. Prvou dimenziou sú výsledky čiže nové pracovné a sociálne prostredie. Výsledkom by mali byť odstránenie chudoby a slušná práca pre všetkých v inkluzívnej spoločnosti. Druhá dimenzia je procesná a zameraná na to, akým spôsobom sa dostaneme k želaným výsledkom. Tento proces by mal byť založený na riadenom prechode so zmysluplným sociálnym dialógom na všetkých úrovniach. Tým sa zabezpečí, že rozdelenie záťaže bude spravodlivé a na nikoho sa nezabudne (Galgóczi, 2018).

V roku 2015 boli Medzinárodnou organizáciou práce prijaté Usmernenia pre spravodlivý prechod k environmentálne udržateľným ekonomikám a spoločnostiam pre všetkých. Poskytujú politický rámec a operačný nástroj na riešenie environmentálnych zmien spôsobom podporujúcim sociálnu spravodlivosť a vytváranie slušných pracovných miest (ILO, 2022). Usmernenia pre spravodlivú transformáciu na environmentálne udržateľné hospodárstva a spoločnosti pre všetkých (ILO, 2015) identifikujú dva hlavné princípy tvoriace základný rámec na riešenie výziev spravodlivej transformácie pre všetkých. Ozeleňovanie ekonomík si v rámci udržateľného rozvoja a odstraňovania chudoby bude vyžadovať kombináciu makroekonomických, priemyselných,

sektorových politík a politík trhu práce. Tým sa vytvorí prostredie umožňujúce rozvoj udržateľných podnikov a vytváranie slušných pracovných príležitostí prostredníctvom mobilizácie a nasmerovania verejných a súkromných investícií k udržateľným environmentálnym činnostiam. Cieľom by mali byť tvorba slušných pracovných miest, zlepšovanie zručností a zvyšovanie produktivity v celom dodávateľskom reťazci. Druhým princípom je, že udržateľný rozvoj je potrebné riešiť vo všetkých oblastiach politík. Pre efektívnu integráciu jeho ekonomickej, environmentálnej a sociálnej dimenzie je potrebné spolupracovať a koordinovať aktivity na regionálnej, národnej i globálnej úrovni. Taktiež musia byť vytvorené inštitucionálne podmienky pre vedenie zmysluplného sociálneho dialógu na všetkých úrovniach. Galgóczi (2018) konštatuje, že spravodlivá transformácia by sa nemala považovať za abstraktný koncept z toho dôvodu, že sa objavuje v konkrétnych politikách, ktoré je však nutné prispôsobiť národným, regionálnym a odvetvovým okolnostiam. Koncept spravodlivej transformácie je prítomný v personalizovaných programoch na podporu prechodu medzi zamestnaniami z dôvodu zatvorenia firiem, v doložkách o slušnej práci v rámci zelených verejných obstarávaní či v medzinárodných rámcových dohodách. Klimatické zmeny zvyšujú pravdepodobnosť prírodných katastrof, čo môže ovplyvniť ekonomiku, spôsobiť finančné straty, mať vplyv na hrubý domáci produkt, zamestnanosť, sektorové rozdelenie pracovných miest a produktivitu práce. ILO (2022) uvádza, že zelená makroekonomická rastová politika by mala zmierniť vplyv týchto negatívnych vplyvov na ekonomiku a zaistiť spravodlivosť pri prechode na zelenú ekonomiku pre všetkých. Globálny politický rámec musí byť prispôsobený reáliám jednotlivých krajín, aby bolo možné čeliť vplyvom klimatických zmien na pracovné trhy a podnikateľské prostredie. Politiky spravodlivej transformácie by mohli viesť k lepšej tvorbe pracovných miest, zlepšeniu odolnosti podnikateľskej sféry, lepšiemu sociálnemu začleneniu a inkluzívnemu rastu. V rámci spravodlivej transformácie bude dôležité podporovať programy odbornej prípravy a rekvalifikácií, realizovať investície do dlhodobých klimatických projektov, podporovať zelené podnikanie, zelené inovácie a zelené pracovné miesta, zlepšiť siete sociálnej ochrany, podmienky bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci či pomôcť uľahčiť realokáciu pracovníkov na zelené aktivity. Spravodlivá transformácia je tiež súčasťou Európskej zelenej dohody. Spolu s Európskou zelenou dohodou (European Commission, 2019) bol vytvorený aj Mechanizmus spravodlivej transformácie, pretože len spravodlivá a inkluzívna transformácia môže byť úspešná. Mechanizmus spravodlivej transformácie sa zameriava na podporu a ochranu regiónov, ktoré budú pri odklone od používania fosílnych palív zasiahnuté najviac. Často ide o regióny, v ktorých je veľké množstvo pracovných miest naviazané na ťažký priemysel závislý od využívania fosílnych palív. Mechanizmus spravodlivej transformácie

podporuje práve nízkouhlíkové aktivity, rekvalifikáciu pracovníkov a poskytuje jednoduchý prístup k pôžičkám i finančnej podpore pre tieto aktivity (Fetting, 2020). Mechanizmus spravodlivej transformácie je navrhnutý takým spôsobom, aby poskytol finančnú podporu a technickú pomoc tým najviac postihnutým z dôvodu prechodu na zelenú ekonomiku. Bude sa používať primárne na poskytovanie grantov. Pozostáva z troch pilierov (European Commission, 2020), ktorými sú:

1. Fond na spravodlivú transformáciu, ktorý je primárne určený na poskytovanie pôžičiek;
2. osobitná schéma v rámci Programu InvestEU;
3. úverový nástroj pre verejný sektor.

Fond na spravodlivú transformáciu má uľahčiť transformáciu regiónov a sektorov, ktoré budú významne zasiahnuté zelenou transformáciou. Munta (2020) konštatuje, že na dosiahnutie širokého konsenzu o Európskej zelenej dohode bude dôležité presvedčiť aj regióny, členské štáty, priemyselné odvetvia a časť obyvateľstva Európskej únie, ktoré sú skeptické k prechodu na zelenú ekonomiku preto, že ich hospodársky rast a životobytie závisia vo veľkej miere od fosílnych palív. Cieľom je na nikoho nezabudnúť a urobiť prechod čo najspravodlivejším. Preto sú na ozeleňovanie ekonomík a ich transformáciu vyčlenené finančné prostriedky a zelené investície sú zvýhodňované. Úlohou Fondu pre spravodlivú transformáciu bude umožniť spravodlivý a inkluzívny environmentálny prechod tým, že sprístupní zdroje na úpravu priemyselných postupov, rekvalifikáciu pracovníkov a ochranu tých, ktorí sú najviac zasiahnutí klimatickými zmenami a degradáciou životného prostredia. Politiky v oblasti klímy majú významný vplyv na pracovný trh. Očakáva sa, že pri prechode na nízkouhlíkovú ekonomiku bude vytvorených množstvo nových pracovných miest, avšak mnoho pracovných miest aj zanikne. Akgüç et al. (2022) uvádzajú, že veľa pracovných miest prejde zásadnou transformáciou, ktorá bude mať rôzne vplyvy z hľadiska požadovaných zručností, pohlavia, veku, ekonomickej aktivity, sektorov a regiónov. Politiky by v rámci ozeleňovania ekonomík mali zohľadňovať lokálne špecifiká. To je dôležité najmä v tom ohľade, že miesta, kde dochádza k strate a tvorbe pracovných miest, nemusia byť totožné. Realokácia pracovníkov totiž nebude jednoduchá. Predpokladá sa, že niektoré zraniteľné skupiny budú v rámci zelenej transformácie ovplyvnené viac ako iné. Príkladom sú muži, ktorí sú neúmerne zastúpení v znečisťujúcich odvetviach, ako je ťažba uhlia, pričom činnosť daných odvetví bude obmedzená alebo zaniknú. Naopak, táto situácia by mohla podporiť ženy, aby vstúpili do plateného zamestnania. Avšak ženy majú tendenciu mať k dispozícii menej zdrojov a obmedzený prístup k vzdelávaniu, čo v spojení s nedostatočnou účasťou na informačných a rozhodovacích procesoch počas zelenej transformácie môže naznačovať ich

významnú zraniteľnosť v dôsledku klimatických zmien. Práve zabezpečenie možnosti, aby najviac zasiahnuté skupiny obyvateľstva mohli participovať na rozhodovacích procesoch, je kľúčovou výzvou zelenej transformácie.

Európska zelená dohoda má jedno špecifikum. Je navrhnutá tak, aby inšpirovala a usmerňovala zásadné zmeny v spôsobe chápania a implementácie zelenej transformácie. Dosiaľ boli zelené opatrenia a iniciatívy skôr v zodpovednosti špecializovaných inštitúcií, konkrétne tie v oblasti zachovania biodiverzity a zmiernenia klimatických zmien. Ako uvádza správa *Implementing the European Green Deal: Handbook for Local and Regional Governments* (European Union, 2022), Európska zelená dohoda sa snaží posilniť postavenie aktérov na všetkých úrovniach a naprieč všetkými sektormi, aby pomohli chrániť a zachovať ekosystémy, zdravie, potravinovú a vodnú bezpečnosť, bezpečnosť ľudí a ľudský rozvoj. Už totiž nestačia len postupné zmeny, tiež potrebné sú transformačné zmeny. Európska zelená dohoda identifikuje dva hlavné súbory metód na generovanie transformačných zmien. Tie možno považovať za piliere Európskej zelenej dohody a majú zásadný význam pre jej implementáciu na lokálnej a regionálnej úrovni. Sú to:

1. **Zásadne zmenené spôsoby činnosti verejných inštitúcií.** Európska zelená dohoda pomáha prekonávať výzvy spojené s environmentálnou transformáciou. Povzbudzuje verejné inštitúcie, aby pracovali naprieč sektormi v rámci partnerstiev zahŕňajúcich organizácie verejného, súkromného i tretieho sektora. Žiaduca je aktívna účasť čo najširšieho spektra zainteresovaných strán, ktoré môžu prispieť v rámci transformačných procesov alebo sú týmito procesmi ovplyvnené;
2. **Spravodlivosť pokiaľ ide o zdieľanie ekonomickej a sociálnej záťaže transformačného procesu.** K absolútne kľúčovým prvkom pri realizácii transformačných zmien patrí posilnenie dialógov a kooperácie medzi jednotlivými aktérmi na rôznych inštitucionálnych úrovniach a najmä medzi lokálnymi a regionálnymi autoritami. Dôležité je tiež zohľadnenie skutočnosti, že regióny majú rôznu východiskovú pozíciu v rámci zelenej transformácie, čo môže zásadným spôsobom ovplyvniť rýchlosť jej realizácie a celkovú úspešnosť.

Existuje široký konsenzus, že najodolnejšou cestou k dlhodobej prosperite a rastu v celej Európskej únii je prechod na technológie a spôsoby výroby a spotreby šetrné k životnému prostrediu a klíme. Práve Európska zelená dohoda, ktorá je koncipovaná ako rastová stratégia, ponúka stabilný európsky rámec pre procesy prechodu na zelenú ekonomiku na lokálnej a regionálnej úrovni (European Union, 2022). Avšak existujú aj kritické pohľady na Európsku zelenú dohodu a spravodlivú transformáciu. Najväčšie otázky vyvoláva sociálna oblasť

v rámci prechodu na zelenú ekonomiku. Akgüç et al. (2022) zdôrazňujú, že sociálna dimenzia Európskej zelenej dohody zostáva nedostatočne rozvinutá. Výzvy, ktoré sú spojené s ozeleňovaním, sa nachádzajú najmä v oblasti zamestnanosti a v sociálnej oblasti. Tie sú spojené so stratou pracovných miest, rekvalifikáciou a zvyšovaním kvalifikácie pracovnej sily, ochranou sociálnych práv občanov, participáciou občanov a distribučnými efektmi zelenej transformácie. Predpokladá sa, že opatrenia na zmiernenie klimatických zmien bez ďalších opatrení prehĺbia sociálne nerovnosti, pretože iniciatívy určené na zabezpečenie spravodlivej transformácie zostávajú fragmentované. Spravodlivá transformácia musí byť považovaná za neoddeliteľnú súčasť Európskej zelenej dohody a nie iba za súbor dodatočných opatrení na riešenie vzniknutých problémov. Správa EEB (2022) hodnotí Európsku zelenú dohodu ako dobrú, pokiaľ ide o víziu, stratégie, dlhodobé záväzky a dôležité legislatívne reformy, ktoré priniesla, a je v nich potrebné pokračovať. Na druhej strane Európska zelená dohoda zaostáva v tempe uskutočňovania skutočných zmien. Slabšia je aj v zavádzaní reálnych finančných a obmedzujúcich opatrení. Reflektuje to aktuálnu realitu charakterizovanú značným úsilím priemyslu, politických zoskupení a iných záujmových skupín, ktoré chcú zachovať status quo a bránia sa zavádzaniu nových opatrení.

Ak chceme dosiahnuť cieľ dlhodobej udržateľnosti, je to práve energetický sektor, ktorý je kľúčový pre úspešný prechod na nízkouhlíkovú a zelenú ekonomiku. Výroba elektriny a tepla, doprava a budovy sa významnou mierou podieľajú na celosvetových emisiách skleníkových plynov. IPCC (2015) uvádza, že v roku 2010 bol ich podiel na celosvetových emisiách skleníkových plynov 44,4 %, pričom medzi rokmi 2000 a 2010 vzrástol najmä podiel výroby elektriny a tepla na celkovej produkcii emisií, a to až o 47 %. Práve preto je potrebné, aby dochádzalo k postupnému nahrádzaniu zdrojov energie z fosílnych palív obnoviteľnými zdrojmi, ako sú slnečná a veterná energia. To môže spolu so snahou o zvyšovanie energetickej efektívnosti zásadne znížiť emisie skleníkových plynov a prispieť k zmierneniu klimatických zmien, samozrejme, pri zachovaní alebo zvýšení dodávok energií. Určitý pokrok v znižovaní závislosti od fosílnych palív už bol dosiahnutý za súčasného uspokojovania dopytu po energiách, keďže sektor obnoviteľných zdrojov energie kontinuálne rastie a zároveň podporuje tvorbu zelených pracovných miest. Parížska dohoda z roku 2015 (UNFCCC, 2015) predstavila akčný plán na obmedzenie globálneho otepľovania a jej súčasťou sú aj národné záväzky s cieľom zníženia emisií skleníkových plynov. Avšak doterajší pokrok a formálne národné záväzky nepostačujú na dosiahnutie medzinárodného cieľa udržať globálne otepľovanie výrazne pod 2 °C a už vôbec nesmerujú k ambicióznejšiemu cieľu na úrovni 1,5 °C (ILO, 2018). Správa IEA (2015) identifikovala možné zmeny, ktoré sú potrebné na udržanie globálneho

otepľovania pod 2 °C. Konkrétne ide o postupnú dekarbonizáciu v sektoroch elektrickej energie, dopravy a stavebníctva. Aj keď dané sektory môžu byť z hľadiska celkovej zamestnanosti relatívne malé, sú úzko prepojené na iné odvetvia hospodárstva a majú silný multiplikačný efekt. Správa ILO (2018) konštatuje, že zmeny v sektore energetiky súvisiace so zmenami vo výrobe elektrickej energie, v doprave a stavebníctve nevyhnutne zasiahnu aj ďalšie odvetvia. Príkladom je automobilový sektor a postupný prechod od áut so spaľovacími motormi na elektrické autá. V rámci sektorov energie, dopravy a stavebníctva sa pri dosahovaní cieľa udržania globálneho otepľovania pod 2 °C predpokladá celkový pozitívny efekt na zamestnanosť. Tvorba pracovných miest v ich rámci bude poháňaná vyšším dopytom po pracovnej sile v rámci obnoviteľných zdrojov energie, v porovnaní s elektrickou energiou vyrábanou z fosílnych palív, a dopytom v rámci celého reťazca spojeného s obnoviteľnou energiou, elektrickými vozidlami a stavebníctvom. Prechod na zelenú ekonomiku so sebou prináša zmeny, ktoré sú ďalekosiahle a bezprecedentné. Nie je preto možné sa v rámci ozeleňovania ekonomík zameriavať len na znižovanie emisií skleníkových plynov a energetický sektor. Niektoré efekty spojené s prechodom na zelenú ekonomiku sú len ťažko predvídateľné a budú si vyžadovať politické intervencie na všetkých úrovniach riadenia. Abram et al. (2022) zdôrazňujú význam riešenia viacerých súčasných sociálnych nerovností spojených aj s ozeleňovaním hospodárstiev práve preto, aby sa zabezpečil plynulý prechod na zelenú ekonomiku, a to aj napriek nestabilite, nepredvídateľnosti a bezprecedentným zmenám. Pre politiky podporujúce prechod na zelenú ekonomiku a zároveň spravodlivú transformáciu sú kľúčové tieto skutočnosti:

a) uhlíková neutralita nebude ani udržateľná, ani dôveryhodná, ak vytvorí alebo zhorší sociálne nerovnosti, určitý odpor je pravdepodobný, ak transformácia nie je vnímaná ako spravodlivá;
b) správne postupy pri realizácii politík môžu vznikať len na základe pozorovania, experimentovania a skúsenosťami;
c) existuje celý rad nástrojov na riešenie problémov súvisiacich so spravodlivou transformáciou, príkladom sú riešenie sociálnych a environmentálnych aspektov hospodárskej politiky, prispôsobenie intervencií lokálnym súvislostiam, budovanie platforiem pre demokratickú angažovanosť i otvorená a transparentná komunikácia;
d) vytváranie pracovných miest musí byť v súlade s princípmi spravodlivej transformácie.

Európska environmentálna agentúra (EEA, 2019) zverejnila 4. decembra 2019, teda len pár dní pred predstavením Európskej zelenej dohody, správu *The European environment – state and outlook 2020*. Zdôrazňuje v nej, že svet čelí naliehavým výzvam v oblasti udržateľnosti, ktoré si vyžadujú urgentné

systémové riešenia. Hlavnou výzvou 21. storočia pre tvorcov politík je nájdenie riešenia, ako dosiahnuť celosvetový rozvoj, ktorý bude zohľadňovať ekonomické, sociálne a environmentálne hľadiská. Správa tiež identifikovala vážne rozdiely medzi stavom životného prostredia a existujúcimi krátkodobými a dlhodobými cieľmi Európskej únie. Pre budúcnosť je kľúčové zmeniť prístup a robiť veci inak ako doteraz. Je potrebné dbať na aspekt prijímaných opatrení, nielen na kvantitatívny, ale najmä na kvalitatívny. Jedna vec je zmeniť myslenie a druhá vec je docieliť skutočnú zmenu. Pozoruhodné na správe Európskej environmentálnej agentúry je to, že venuje pomerne významný priestor sociálnej dimenzii. Podporuje koncept spravodlivej transformácie a upriamuje pozornosť na to, aby sa zohľadňovali potreby tých, ktorí sú prechodom na zelenú ekonomiku najviac zasiahnutí. Pre úspešný manažment udržateľnej transformácie je nevyhnutné, aby boli zohľadnené potenciálne riziká a príležitosti. Politiky budú zohrávať zásadnú úlohu pri dosahovaní spravodlivej transformácie. Podpora bude nevyhnutná v prípade firiem a pracovníkov v upadajúcich odvetviach či už formou rekvalifikácií, dotácií alebo technickej pomoci a investícií pre negatívne zasiahnuté regióny. Pritom je kľúčová včasná identifikácia vznikajúcich rizík a príležitostí súvisiacich s technologickým a spoločenským vývojom.

ZÁVER

Publikácia prináša komplexný a systematický rozbor zelenej ekonomiky a zelených pracovných miest a v tomto smere ju možno hodnotiť ako významnú. K prínosom publikácie patrí ucelené spracovanie danej problematiky, ktorú rozširuje o nové poznatky. Nevyhýba sa problémovým oblastiam v rámci odbornej terminológie, ale naopak, prináša závery, ktoré sú pre vývoj zelených politík v nasledujúcom období kľúčové. V prípade zelenej ekonomiky je očividné, že z hľadiska rôznych názorových prúdov je nemožné nájsť absolútnu spokojnosť s nastavením a realizáciou daného konceptu. Neprispieva k tomu ani jej odlišné vnímanie zo strany kľúčových medzinárodných organizácií a inštitúcií, ktoré ju významne podporujú. Práve preto existuje určité vnútorné napätie v rámci konceptu zelenej ekonomiky, ktoré súvisí aj s rozsahom, intenzitou a časovým horizontom aktivít zameraných na ozeleňovanie ekonomík. K nesporným prínosom publikácie patrí aj špecifikácia vzťahov medzi zelenou ekonomikou, udržateľným rozvojom a udržateľnosťou. Na základe toho je možné pochopiť všeobecnú popularitu a akceptáciu konceptu zelenej ekonomiky, ktorá ťaží zo svojej orientácie na pozitívne väzby medzi environmentálnym a ekonomickým pilierom. Koncept zelenej ekonomiky treba vnímať ako jeden z nevyhnutných aktivátorov pre dosiahnutie udržateľného rozvoja, pričom udržateľnosť zostáva dlhodobým cieľom.

Základom pre správne pochopenie konceptu zelených pracovných miest je skutočnosť, že je nutné rozlišovať medzi environmentálnymi vplyvmi výstupov a environmentálnymi vplyvmi výrobných procesov. Avšak relatívne široké a nejednoznačné definície zelených pracovných miest zo strany medzinárodných inštitúcií spôsobujú určité problémy pri hodnotení úspešnosti realizácie zelených politík. Práve v oblasti špecifikácie zelených pracovných miest existuje do budúcnosti potenciál na ďalší výskum. Nejednoznačnosť vo vymedzení zelených pracovných miest je jedným z dôvodov, prečo je veľmi náročné kvantitatívne vyhodnotiť vplyv ozeleňovania ekonomík na zamestnanosť – či bude prechod na zelenú ekonomiku v konečnom dôsledku znamenať vyšší alebo nižší celkový počet pracovných miest. Sprievodným javom globálneho prechodu na zelenú ekonomiku bude množstvo zelených pracovných miest v rôznych odvetviach hospodárstva. Samozrejme, prechod na zelenú ekonomiku bude úspešný len vtedy, ak sa podarí vyriešiť kľúčové problémy s ním spojené. Pri hodnotení úspešnosti implementácie zelených politík z hľadiska zamestnanosti je rozhodujúcim faktorom sledovaný časový horizont. Prirodzene, v krátkom období môže dochádzať k redukcii zamestnanosti a týka sa to najmä energeticky náročných odvetví. Empirické štúdie skúmajúce vplyvy zelených energetických politík na zamestnanosť poukazujú na skutočnosť, že celkový vplyv na čistú

zamestnanosť je zanedbateľný. Avšak pri prechode na zelenú ekonomiku vznikajú nové odvetvia a nové pracovné miesta, ktoré si vyžadujú nové zručnosti. Dynamika v rámci ozeleňovania ekonomík jednotlivých krajín bude preto do značnej miery závisieť od úspešnosti v oblasti vzdelávania a rekvalifikácie, čo bude súvisieť aj s realokáciou pracovníkov z upadajúcich do rozvíjajúcich sa odvetví.

Cesta k tomu, aby sa z Európy stal prvý klimaticky neutrálny kontinent s moderným a konkurencieschopným hospodárstvom efektívne využívajúcim zdroje, bude dlhá a náročná. Aj keď nie je možné taxatívne určiť všetky efekty, ktoré sú spojené s prechodom na zelenú ekonomiku, najväčšie obavy sú spojené so zabezpečením spravodlivej transformácie pre všetkých jednotlivcov a pre všetky regióny. Je to potrebné zdôrazniť aj preto, že v rámci Európskej únie existujú viaceré druhy sociálnych nerovností, ktoré sa prehlbujú a nesúvisia s ozeleňovaním ekonomík. Pre zelené politiky je preto v danom kontexte kľúčové, aby zohľadňovali potreby tých ľudí, ktorí budú prechodom na zelenú ekonomiku najviac zasiahnutí. Ak sa nebude rešpektovať sociálny pilier, môže to viesť k postupnému utlmeniu podpory prechodu na zelenú ekonomiku. Zelená ekonomika stojí pevne na troch pilieroch – ekonomickom, environmentálnom a sociálnom. A preto musí byť inkluzívna. Ak by daná ekonomika nebola inkluzívna, nešlo by o zelenú ekonomiku, čo je jedným z rozhodujúcich elementov nevyhnutným pre správne pochopenie danej problematiky.

LITERATÚRA

Abram, S., Atkins, E., Dietzel, A., Jenkins, K., Kiamba, L., Kirshner, J., Kreienkamp, J., Parkhill, K., Pegram, T. and Santos Ayllón, L. M. (2022). Just Transition: A whole-systems approach to decarbonisation, Climate Policy, 22 (8), 1033 – 1049.

Akgüç, M., Arabadjieva, A. and Galgóczi, B. (2022). Why the EU's patchy 'just transition' framework is not up to meeting its climate ambitions. Brussels: ETUI.

Altenburg, T. and Assmann, C. (2017). Green Industrial Policy. Concept, Policies, Country Experiences. Geneva, Bonn: UN Environment; German Development Institute / Deutsches Institut für Entwicklungspolitk (DIE).

Barbier, E. B. (2012). The Green Economy Post Rio+20. Science, 338, 887 – 888.

Barbier, E. B. and Markandya, A. (2013). A new blueprint for a green economy. Abingdon: Routledge.

Boromisa, A., Tišma, S. and Ležaić, A. R. (2016). Green Jobs for Sustainable Development. Abingdon: Routledge.

Borel-Saladin, J. M. and Turok, I. N. (2013). The Green Economy: Incremental Change or Transformation? Environmental Policy and Governance, 23, 209 – 220.

Brand, U. (2012). Green economy – the next oxymoron? No lessons learned from failures of implementing sustainable development, GAIA – Ecological Perspectives for Science and Society 21 (1), 28 – 32.

Bowen, A. (2012). 'Green' Growth, 'Green' Jobs and Labor Markets. Policy Research Working Paper 5990. Washington, DC: World Bank.

Cato, M. S. (2009). Green Economics: An Introduction to Theory, Policy and Practice. London: Earthscan.

Cato, M. S. (2011). Environment and Economy. London: Routledge.

Dasgupta, P. (2008). Nature in Economics. Environmental and Resource Economics, 39, 1 – 7.

Dawe, N. K. and Ryan, K. L. (2003). The Faulty Three-Legged-Stool Model of Sustainable Development. Conservation Biology, 17, 1458 – 1460.

Douthwaite, R. (1999). The need to end economic growth. In: M. S. Cato and M. Kennett (eds). Green Economics: Beyond Supply and Demand to Meeting Human Needs. Aberystwyth: Green Audit.

Dryzek, J. S. (2013). The Politics of Earth: Environmental Discourses (3rd ed.). Oxford: Oxford University Press.

European Commission (2012). Towards a job-rich recovery. COM/2012/0173 final.

European Commission (2013). European Employment Observatory Review – Promoting green jobs throughout the crisis: a handbook of best practices in Europe, 2013. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

European Commission (2019). The European Green Deal. COM (2019) 640 final.

European Commission (2020). Proposal for a regulation of the European Parliament and of the Council establishing the Just Transition Fund. COM (2020) 22 final.

EEA (2019). The European environment – state and outlook 2020. Knowledge for transition to a sustainable Europe. Luxembourg: European Environment Agency.

EEB (2022). EEB Mid-term Assessment of the European Green Deal. Brussels: European Environmental Bureau.

European Union (2022). Implementing the European Green Deal: Handbook for Local and Regional Governments. Brussels: European Union.

Fankhauser, S., Sehlleier, F. and Stern, N. (2008). Climate change, innovation and jobs. Climate Policy, Vol. 8 (4), 421 – 429.

Ferguson, P. (2014). The green economy agenda: business as usual or transformational discourse? Environmental Politics, 24 (1), 17 – 37.

Fetting, C. (2020). The European Green Deal. ESDN Report, December 2020. Vienna: ESDN Office.

Fiorino, D. (2018). A Good Life on a Finite Earth: the political economy of green growth. New York: Oxford University Press.

Galgóczi, B. (2018). From Paris to Katowice: the EU needs to step up its game on climate change and set its own just transition framework. ETUI Policy Brief, European Economic, Employment and Social Policy, N° 4/2018.

Georgeson, L., Maslin, M. and Poessinouw, M. (2017). The global green economy: A review of concepts, definitions, measurement methodologies and their interactions. Geo: Geography and Environment, 4 (1), e00036.

GHK (2009). The Impacts of Climate Change on European Employment and Skills in the Short to Medium-Term: A Review of the Literature. Final Report (Volume 2), May 2009.

Green Economy Coalition (2012). The Green Economy Pocketbook: The case for action. London: Green Economy Coalition.

Ho, M. S., Morgenstern, R. and Shih J-S. (2008). Impact of Carbon Price Policies on U.S. Industry. Discussion Paper 08 – 37, Washington, DC: Resources for the Future.

Huberman, D. (2010). A Guidebook for IUCN's Thematic Programme Area on Greening the World Economy (TPA5). Gland: International Union for Conservation of Nature.

IEA (2015). Energy Technology Perspectives 2015 Mobilising Innovation to Accelerate Climate Action. Paris: International Energy Agency.

ILO (2011). Towards a Greener Economy: The Social Dimensions. Geneva: International Labour Organisation.

ILO (2013). Sustainable development, decent work and green jobs. International Labour Conference, 102nd Session, Report V. Geneva: International Labour Organisation.

ILO (2015). Guidelines for a just transition towards environmentally sustainable economies and societies for all. Geneva: International Labour Organisation.

ILO (2018). World Employment and Social Outlook 2018: Greening with jobs. Geneva: International Labour Organisation.

ILO (2022). Greening macroeconomic policies: Current trends and policy options. Just Transition Policy Brief. Geneva: International Labour Organisation.

ILO, UNEP and IUCN (2022). Decent Work in Nature-based Solutions 2022. Geneva.

IPCC (2015). Climate Change 2014: Mitigation of climate change. New York, NY: Cambridge University Press.

Jänicke, M. (2008). Ecological Modernisation: new perspectives. Journal of Cleaner Production, 16 (5): 557 – 565.

Klimko, R. (2022). Green Economy and Green Jobs: Theoretical Aspects. In: KNOWCON 2022: Knowledge on Economics and Management: Conference Proceedings. Olomouc: Palacký University Olomouc, 47 – 53.

Lawn, P. A. (2008). Macroeconomic policy, growth, and biodiversity conservation. Conservation Biology, 22 (6), 1418 – 1423.

Morrow K. (2012). Rio+20, the green economy and re-orienting sustainable development. Environmental Law Review, 14, 279 – 297.

Munta, M. (2020). The European Green Deal. A game changer or simply a buzzword? Friedrich-Ebert-Stiftung.

Murphy, J. (2000). Ecological Modernisation. Geoforum, 31 (1): 1 – 8.

Newton, A. C. and Cantarello, E. (2014). An introduction to the green economy. Science, systems and sustainability. London: Routledge.

OECD (2009). Green Growth: Overcoming the Crisis and Beyond. Paris: Organization for Economic Cooperation and Development.

OECD (2011). Towards Green Growth. Paris: OECD Publishing.

Pearce, D. W., Markandya, A. and Barbier, E. B. (1989). Blueprint for a Green Economy. London: Earthscan.

Pestel, N. (2019). Employment effects of green energy policies. IZA World of Labor: 76.

ten Brink, P., Mazza, L., Badura, T., Kettunen, M. and Withana S. (2012). Nature and its Role in the Transition to a Green Economy.

Sachs, W. (1999). Planet dialectics: explorations in environment and development. London: Zed books.

Turner, R. K. (1993). Sustainability: Principles and Practice. In: Turner R. K. (ed.) Sustainable Environmental Economics and Management: Principles and Practice. London: Belhaven Press. 3 – 36.

UN (2010). Objective and themes of the United Nations Conference on Sustainable Development. Report of the UN Secretary-General, A/CONF.216/PC/7.

UN (2011). Working towards a balanced and inclusive green economy. Geneva: United Nations.

UNDESA (2012). A guidebook to the Green Economy. Issue 1: Green Economy, Green Growth, and Low-Carbon Development – history, definitions and a guide to recent publications. Division for Sustainable Development.

UNEP (2008). Green Jobs Report. Towards Decent Work in a Sustainable, Low-Carbon World. Nairobi: United Nations Environment Programme.

UNEP (2009). Global Green New Deal Policy Brief March 2009. Geneva: United Nations Environment Programme.

UNEP (2011). Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication. United Nations Environment Programme.

UNEP (2012a). Global Environment Outlook 5; Environment for the Future We Want. Nairobi: United Nations Environment Programme.

UNEP (2012b). Green Economy Briefing Paper: Employment. Nairobi: United Nations Environment Programme.

UNFCCC (2015). Paris Agreement. https://unfccc.int/files/meetings/paris_nov_2015/application/pdf/paris_agreement_english_.pdf

WCED (1987). Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future. Oxford: Oxford University Press.

Weick, V. (2016). Chapter 6: Green Economy and sustainable development. In: Waste Management and the Green Economy. Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing.

World Bank (2012). Inclusive Green Growth: The Pathway to Sustainable Development. Washington, DC: World Bank.

Názov Zelená ekonomika a zelené pracovné miesta pre udržateľnú budúcnosť
Autori Roman Klimko
Vydalo Vydavateľstvo EKONÓM
Dolnozemská cesta č. 1
852 35 Bratislava
Vydanie prvé, 2023
Rozsah 74 strán
AH 4,41

ISBN 978-80-225-5093-2

ISBN 978-80-225-5093-2